ಕೆ. ಆರ್. ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ

ದೇವಸ್ಥಾನಾದಿ ಕಟ್ಟಡ ರೂವಾರಿಯರು ಮತ್ತು ಅವರ ಕಾರ್ಯವಿಧಾನ

ಕರ್ನಾಟಕದ ಒಳ ಹೊರಗಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ವಿದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ನವಿರಾದ ಕುಸುರಿ ಕೆಲಸಕ್ಕೂ, ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಕಲಾವಂತಿಕೆಗೂ ಹೆಸರಾದ ಬೇಲೂರಿನ ಚನ್ನಕೇಶವ ದೇವಸ್ಥಾನ, ಹಳೇಬೀಡಿನ ಹೊಯ್ಸಳೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನ, ಸೋಮನಾಥಪುರದ ಕೇಶವ ದೇವಾಲಯ, ದೊಡ್ಡಗದ್ದವಳ್ಳಿಯ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀ ಗುಡಿಗಳಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೂ ಇತರ ನೂರಾರು ಪ್ರಾಚೀನ ದೇವಾಲಯಗಳು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಯೇ ಕನ್ನಡನಾಡಿನಾದ್ಯಂತ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ದೇವಸ್ಥಾನಗಳ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡದ ಜನಮನ ಎಷ್ಟು ಆಶ್ಚರ್ಯಗೊಂಡಿತ್ತೆಂದರೆ ಅದು ಮನುಷ್ಯನ ರಚನೆ ಎಂಬುದನ್ನೇ ಮರೆಯಿತು; ಪವಾಡವನ್ನು ಹೆಣೆಯಿತು; ಕೇವಲ ಉದ್ಗಾರಗಳಲ್ಲಿ ಮೈಮರೆಯಿತು.

ಮೊದಲಿಂದಂ ಕಳಶಂಬರಂ ಮೆರೆವ ನಾನಾ
ಚಿತ್ರ ಪತ್ರಂಗಳಿಂ
ಮುದಮಂ ಬೀರುವ ಭಾರತಾದಿ ಕಥೆಯಂ
ಮೆಯ್ವೆತ್ತ ಕೂಟಂಗಳಿಂ
ದಿದು ಪಾಂಚಾಳಿಕೆ ಕಳ್ತ ಮೇರುಗಿರಿಯೋ
ಪೇಳೆಂಬಿನಂ ವಿಭ್ರಮಾ
ಸ್ಪದಮಾಗಿರ್ಪುದು ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವರ
....ದೇವಾಲಯಂ[1]

ಎಂಬುದಾಗಿ ಮನುಷ್ಯನ ಮನಸ್ಸು ವಿಭ್ರಮೆಗೊಂಡಿತು. ಇದು ಸಹಜವೇ ಆದರೂ ವಾಸ್ತವವನ್ನು ಮರೆಯಬಾರದು. ಈ ಎಲ್ಲ ಭ್ರಮೆಯ ತೊಗಟೆಯನ್ನು ಒಡೆದು ಬಿಡಿಸಿ ಇದರೊಳಗೆ ಇರುವ ಬೀಜಸದೃಶವಾದ ಸತ್ಯವನು ಗುರುತಿಸಬೇಕು ಅಷ್ಟೆ.

ಈ ದೇವಾಲಯಗಳು 'ಪಾಂಚಾಳಿಕೆ' – ಪಂಚಾಳರ + ಇಕೆ = ಪಂಚಾಳರ ಮಾಡುವಿಕೆಯು — ಅವರ ಕಲಾವಂತಿಕೆಯು 'ಕಳ್ತು' > ಕಳಿತು = ಪಕ್ವವಾಗಿ ಈ ಎಲ್ಲ ದೇವಾಲಯಾದಿಗಳ ರಚನೆಯಾಯಿತು ಎಂಬುದಂತೂ ನಿಜ. ದೇವಶಿಲ್ಪಿ ಮಯ ವಿಶ್ವಕರ್ಮನೇ ಬಂದು ಸೃಷ್ಟಿಸದಿದ್ದರೂ ವಿಶ್ವಕರ್ಮಮತೀಯರಾದ ಅನೇಕ ಕುಶಲ ಕಾರ್ಮಿಕರ ತೋಳುಗಳು ಶ್ರಮವಹಿಸಿ ಕಟ್ಟಿದವು, ಅವರ ಬೆರಳುಗಳು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಬಿಡಿಸಿದವು, ಅವರ ಜಾಣ್ಮೆ ದುಡಿಯಿತು. ಇಂಥ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಿಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು ಈ ಶೀರ್ಷಿಕೆಯ ಉದ್ದೇಶ.

ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಿಗಳು – ಎಂದರೆ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು, ಮಂಟಪಗಳನ್ನು, ಗೋಪುರಗಳನ್ನು, ಮನೆ, ಅರಮನೆಗಳನ್ನು–ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಡವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದವರನ್ನು (Builders) ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಮಿತಿಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಮೊದಲು ಕೆಲವು ಸಮಸ್ಯೆಗಳು ಎದುರಾಗುತ್ತವೆ. ಅವಾವುವೆಂದರೆ : ೧. ಶಾಸನದ ಒಡಲಿನಲ್ಲಿ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ದಾನ ಬಿಟ್ಟ ವಿಷಯವಿರುತ್ತದೆ. ಕೊಟ್ಟಕೊನೆಗೆ ಓಜನ ಹೆಸರು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇಂಥ ಕಡೆ

1 ಬಿ. ವೆಂಕೋಬರಾವ್ : ಮೈಸೂರು ದೇಶದ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ, ಪು. ೧೪೩

ಯಲ್ಲಿ ಈತನೇ ಶಾಸನದ ಒಡಲೊಳಗೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಗುಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿದವನೋ ಅಥವಾ ಕೇವಲ ಶಾಸನವನ್ನು ಕಂಡರಿಸಿದವನೋ ಸಂಶಯ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.[2] ೨. ಕೆಲವು ಕಡೆ ಗುಡಿಯ ಬರೀ ಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ (ವಿಗ್ರಹಗಳ ಕೆಳಗಲ್ಲ) ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಯೇ ಕೆಲವು ಓಜರುಗಳ ಹೆಸರು ಮಾತ್ರ ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಇಂಥ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈತನೇ ಆ ಗುಡಿಯನ್ನು ಅಥವಾ ಗುಡಿಯ ಆ ಭಾಗದ ಗೋಡೆಯನ್ನು ರಚಿಸಿದವನು ಎಂಬ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಬರುವುದು ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.[3] ೩. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವುಕಡೆ ಶಿಲ್ಪಿಯು ತಾನು ಪ್ರಾಸಾದ ವಿಮಾನಾದಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಣಾತನೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಇಲ್ಲಿ ಆತ ತನ್ನ ಹೆಗ್ಗಳಿಕೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿರುವಂತೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಆತನ ರಚನೆ ಯಾವುದು ? ಅವನು ಏನನ್ನಾದರೂ ರಚಿಸಿದನೋ ಇಲ್ಲವೋ ? ಎಂದು ಅನುಮಾನ ವಾಗುತ್ತದೆ.[4]

ಹೀಗೆ ನಿರ್ಣಯ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿಲ್ಲದ ಇಂಥ ಅನೇಕ ಶಿಲ್ಪಿಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ನೇರವಾಗಿ "ದೇಗುಲಮಾನ್ ಮಾಡಿದ ಸೂತ್ರಧಾರಿ,"[5] "ಲಕನಾಚಾರಿ ಮಾಡಿದ ದೇಗುಲ,"[6] "ದೇವಾಲ್ಯ ತುಂಬುವಗೆಯ್ದು",[7] "ಗುಡಿಯ ಕಟ್ಟಿದಕೆ ಬಡಗಿ ಲಿಂಗೋಜಗೆ"[8] ಎಂದು ನಿಸ್ಸಂಶಯವಾಗಿ ಈತ ದೇವಾಲಯವನ್ನೋ, ಮಂಟಪವನ್ನೋ, ಮನೆಯನ್ನೋ ಕಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಖಾತ್ರಿಯಾಗಿರುವ ರೂವಾರಿಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿ ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಕ್ರಿ. ಶ. ೭–೮ ನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ೧೮ನೇ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ ಸು. ೫೫–೬೦ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಿಗಳು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨–೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಮತ್ತು ಅನಂತರದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ವಿರಳವಾಗಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಯೇ ಮಿನುಗುತ್ತಾರೆ.

ಈ ಒಂದು ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಿ ಶ್ರೇಣಿಯಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟದಕಲ್ಲಿನ ೮ನೆಯ ಶತಮಾನದ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಮತ್ತು ಪಾಪನಾಥ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಿಗಳಾದ ಶ್ರೀ ಗುಂಡನ್–ಅನಿವಾರಿತಾಚಾರಿ, ಆದಿತ್ಯ ಶ್ರೀಪಾದ ದೇವನ ಪುತ್ರನ್, ಸರ್ವಸಿದ್ಧಿ ಆಚಾರ್ಯ ರೇವಡಿ ಓವಜ್ಜರ್ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲಿಗರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಈ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ, ಆ ಒಂದು ನಿರ್ಮಾಣ ಕಾಲದಲ್ಲೋ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಒಟ್ಟಾಗಿ ದುಡಿದಿರುವ ಇವರನ್ನೂ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ೮ನೆಯ ಶತಮಾನದವರೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಬಹುದು. ಪುನಃ ಇವರೊಳಗೆ ಕಾಲಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಪಟ್ಟದಕಲ್ಲಿನ ಈ ಗುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ದುಡಿದ ಈ ಶಿಲ್ಪಿ ಸಂದೋಹವು ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಕಂಚೀಪುರದಿಂದ ಕರೆತರಲ್ಪಟ್ಟವರಾಗಿರಬೇಕು[9] ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೂ ಉಂಟು.

ಶ್ರೀ ಗುಂಡನ್ ಅನಿವಾರಿತಾಚಾರಿಯ ಉಲ್ಲೇಖವು ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಗುಡಿಯ ಹತ್ತಿರವಿರುವ ಅರ್ಧ ಮಂಟಪದ ಎಡ ಕಂಬದ ಮೇಲಿದೆ. ಪ್ರಿಥ್ವೀವಲ್ಲಭ ಚಾಳುಕ್ಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಮಹಾದೇವಿ ದೇಗುಲ(ಲೋಕೇಶ್ವರ ಗುಡಿ)ವನ್ನು ಸೂತ್ರಧಾರಿಯಾದ ಗುಂಡ–ಅನಿವಾರಿತಾಚಾರಿಯು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈತನಿಗೆ 'ಪೆರ್ಜ್ಜೆ

2 EC. XI, Hk. 127

3 EC. XII, Tp. 19

4 ಎ. ಎಂ. ಅಣ್ಣಿಗೇರಿ (ಸಂ): ಐಹೊಳೆ : ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮತ್ತು ಕಲೆ, ಪು. ೧೭೨, ಸ. ೪೬

5 ಎ. ಎಂ. ಅಣ್ಣಿಗೇರಿ (ಸಂ): ಪಟ್ಟದಕಲ್ಲ ಗುಡಿಗಳು, ಪು. ೭೦, ಸ ೨

6 EC. VII, ಚಿಕ್ಕಬೆಮ್ಮತ್ತಿ, p. 196, No. 146 (ಪರಿಷ್ಕೃತ)

7 SII. IX (i), p. 237, No. 233

8 EC. XI, Jl. 42

ಜಿಪ್ಪು' ಎಂಬ ಪಟ್ಟವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ 'ತ್ರಿಭುವನಾಚಾರಿ' ಎಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಗೌರವಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ರೀ ಸರ್ವಸಿದ್ಧಿ ಆಚಾರಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಅಷ್ಟೇ ಮುಖ್ಯನಾದ ಶಿಲ್ಪಿ. ಈತನ ಉಲ್ಲೇಖವು ಅದೇ ಗುಡಿಯ ಅದೇ ಮಂಟಪದ ಬಲಕಂಬದ ಮೇಲಿದೆ. ಅದೇ ಚಾಳುಕ್ಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ ಮಹಾರಾಜನು ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಕಂಚಿಯ ಪಲ್ಲವರನ್ನು ಮೂರು ಸಾರಿ ಗೆಲ್ಲುತ್ತಾನೆ. (ಹೀಗೆ ಗೆದ್ದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೇ ಆ ಶಿಲ್ಪಕಲಾ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿದ್ದ ಕಂಚಿಯಿಂದ ಈ ಶಿಲ್ಪಿಗಳನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ತನ್ನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿರಬೇಕು). ಆ ದಿಗ್ವಿಜಯದ ಸ್ಮರಣಾರ್ಥ ಅವನ ಮಹಾರಾಣಿಯಾದ ಲೋಕಮಹಾದೇವಿಯು ತನ್ನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಲೋಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಆ ಗುಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ಈ ಸೂತ್ರಧಾರಿಯಾದ ಸರ್ವಸಿದ್ಧಿ ಆಚಾರಿಗೆ ಮೂರು ಸಾರಿ 'ಪೆರ್ಜ್ಜೆಜಿಪ್ಪು' ಎಂಬ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸನ್ಮಾನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಈತನನ್ನು ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪ ಮತ್ತು ವಾಸ್ತು ಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಪಿತಾಮಹನೆಂದೂ, ಪರಿಶುದ್ಧ ಸೂಕ್ಷ್ಮಭಾಷಿಯೆಂದೂ, ವಾಸ್ತು, ಪ್ರಾಸಾದ, ಯೋಗಾಸನ, ಶಯನ (ಮಂಚ) ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ 'ಮಣಿಮಕುಟ ಚೂಡಾಮಣಿ' ಎಂದೂ ಈ ಶಾಸನವು ಇವನ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಮ್ಮೆ ಪಡುತ್ತದೆ. 'ತೆಂಕಣ ದೆಸೆಯಾ ಸೂತ್ರಧಾರಿ' ಎಂದು ಕೂಡಾ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಕೆಲವು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಇವನು ಕರ್ನಾಟಕದ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಕಂಚಿಯಿಂದ ಬಂದವನಾದ್ದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ, ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ದೇವಸ್ಥಾನದ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗವನ್ನು ಈತನೇ ಮಾಡಿದವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿರಬೇಕು ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ.

ಈತನ ಬಗ್ಗೆ ಅಲ್ಲೇ ನಂದಿಮಂಟಪದ ಹೊರಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೊಂದು ಶಾಸನವಿದೆ. ಇದು ಪುಟ್ಟ ಶಾಸನವಾಗಿದ್ದು ಪುನಃ ಇವನನ್ನು 'ತೆಂಕಣ ದೆಸೆಯಾ ಸೂತ್ರಧಾರಿ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಒಂದು ಅಂಶವೇನೆಂದರೆ, ಶ್ರೀ ಗುಂಡ ಅನಿವಾರಿತಾಚಾರಿ ಮತ್ತು ಸರ್ವಸಿದ್ಧಿ ಆಚಾರ್ಯ–ಈ ಇಬ್ಬರು ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯರಾದ ಸ್ಥಪತಿಗಳಾಗಿದ್ದು, ಈ ಇಬ್ಬರ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಒಂದೇ ಸ್ಥಳದ ಎಡ-ಬಲ ಕಂಬಗಳ ಮೇಲೆ ಶಾಸನಗಳಿದ್ದು ಈ ಇಬ್ಬರೂ ಅದೇ ಲೋಕೇಶ್ವರ ಗುಡಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದುದಾಗಿಯೂ, ಈ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಮೂರುಸಾರಿ ಪೆರ್ಜ್ಜೆರವು ಎಂಬ ಪಟ್ಟವನ್ನು ಕಟ್ಟಲಾಯಿತು ಎಂದೂ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಸಮಾನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು, ಗೌರವವನ್ನು, ಗುಡಿ ನಿರ್ಮಾಣಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಮಾನ ಸ್ಥಾನ-ಮಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ಒಂದೇ (ಲೋಕೇಶ್ವರ ಗುಡಿ) ಗುಡಿಯ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದರು. ಬಹುಶಃ ಹಂಚಿಕೊಂಡು ಒಬ್ಬ ದಕ್ಷಿಣದ ಭಾಗವನ್ನು ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಉತ್ತರದ ಭಾಗವನ್ನು ಮಾಡಿರಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿದೆ.

ಈ ಪ್ರಧಾನರಿಬ್ಬರ ಜೊತೆಗೆ ಇತರ ಕೆಲವು ಪುಟ್ಟ ಶಿಲ್ಪಿಗಳೂ ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದಿತ್ಯ ಶ್ರೀಪಾದ ಪುತ್ರನ್[12] ಎಂಬ ಶಿಲ್ಪಿಯು ಅದೇ ಗುಡಿಯ 'ಮೇಲ್ಗಂಡು ಛತ್ತನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಇವನಿಗೆ ಯಾವ ಬಿರುದು ಬಾವಲಿಗಳೂ ಇಲ್ಲ. ಈತನು ಸಕರೇಸಿವಾದಿಗಳು ಎಂಬವರ 'ಪಾದಧೂಳಿ' (=ಶಿಷ್ಯ)ನಾಗಿದ್ದನು.

ಈ ವಾಸ್ತು ಶಿಲ್ಪಿ ಪ್ರಧಾನರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಇದೇ ಗುಡಿಯ ಮೇಲೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಮತ್ತೊಂದೆರಡು ಮೂರು ಸಣ್ಣ ಶಿಲ್ಪಿಗಳೆಂದರೆ ದಾಮೋದರ,[13] ಬಲದೇವ,[14] ಬಲದೇವರ ಮಗ 'ತಗನ ಪರಿಸಾಗರ' (?)[15] ಮೊದಲಾದವರು. ಇವರು ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಿಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ. (ಇವರ ವಿಷಯವನ್ನು ಮುಂದೆ ಕೊಟ್ಟಿದೆ).

---

10 ಎ. ಎಂ. ಅಣ್ಣಿಗೇರಿ : ಪಟ್ಟದಕಲ್ಲು ಗುಡಿಗಳು, ಪು. ೭೬, ಸ ೨

11 ಅದೇ, ಪು ೭೮, ಸ ೧; ಪು. ೭೯, ಸ ೩

12 ಅದೇ, ಪು. ೮೨, ಸ ೯

ರೇವಡಿ ಒವಜ್ಜರ್.[16] ಈತನು ಅದೇ ಪಟ್ಟದಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಅದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆದರೆ ಪಕ್ಕದ ಮತ್ತೊಂದು ದೇವಸ್ಥಾನವಾದ ಪಾಪನಾಥಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ದುಡಿದ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಿ. ಈ ಗುಡಿಯ ಆಗ್ನೇಯದ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಶಾಸನವು ಇವನನ್ನು ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತದೆ. ಇವನ ಗುರು ಮೇಲಿನ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ದುಡಿದು ಪಟ್ಟಬಂಧನಾದ ಸೂತ್ರಧಾರಿ ಸರ್ವಸಿದ್ಧಿ ಆಚಾರ್ಯ ಅದಾರೋ ಶಿಲೆಮುದ್ದ ಎನ್ನುವವನ ಮೊಮ್ಮಗ ಈ ರೇವಡಿ ಒವಜ. ಇವನು ಈ ಗುಡಿಯ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗವನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತಾನೆ ಅಥವಾ ದಕ್ಷಿಣ ದೇಶದಿಂದ ಬಂದವನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ಪಟ್ಟದಕಲ್ಲಿನ ಗುಡಿಯ ಶಿಲ್ಪಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಅನಂತರ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಿಯನ್ನು ಭೇಟಿಯಾಗುವುದು, ಚಿಕ್ಕಬಳ್ಳಾಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕು ನಂದಿ ಗ್ರಾಮದ ಭೋಗನಂದೀಶ್ವರದ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ, ಕ್ರಿ.ಶ. ೮೮೦ರಲ್ಲಿ. ಈತ 'ಪಳಿಯಣ'[17] ಎಂದು. ಇವನು ಐನೂರ್ಬಾಚಾರಿ ಎನ್ನುವವನ ಮಗ. ನಂದೀಶ್ವರ ಗುಡಿಯ ಗೋಪುರ ಇವನ ಕೃತಿ. ಧರ್ಮಶಕ್ತಿ ಪಂಡಿತ, ಗೌಡುಗಳು ಮತ್ತಿತರರ ಸಮಕ್ಷಮ ತನ್ನ ಕೃತಿಗೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.

ಚಂದ್ರಶೇಖರನೆಂಬ[18] ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಿಯು 'ಬಿದಿ ಚೋರರಸರ' ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಬಹುಶಃ ಈಗಿನ ಪಾವಗಡ ತಾಲ್ಲೂಕು ನಿಡುಗಲ್ಲು ಬೆಟ್ಟದ ಕಾಳಹಸ್ತೀಶ್ವರ ಗುಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಾನೆ. ಇವನ ತಂದೆ ಜಕ್ಕಿಯೋವೈಜ್ಜ. ಇವನ ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಶ. ೯೦೦.

ಕ್ರಿ.ಶ. ೯೬೬ರಲ್ಲಿ ಮಾಗಡಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಗಾವುಂಡನೊಬ್ಬನ ಮಗ ವೈಕುಂಟವಾಸಿಯಾದದ್ದರಿಂದ ತನ್ನ ಮಗನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ದಡಿಗೇಶ್ವರ ಎಂದು ದೇಗುಲವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ದೇಗುಲವನ್ನು **ಗಂಗಾಚಾರಿಯು**[19] ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತಾನೆ.

೧೧ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಬಮ್ಮೋಜ,[20] ಮಾಣಿಕ ಪೊಯ್ಸಳಾಚಾರಿ[21] ಮತ್ತು ಲಕನಾಚಾರಿ[22]–ಎಂದು ೪ ಮಂದಿ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಿಗಳು ಸಿಕ್ಕುತ್ತಾರೆ. ಇವರ ಕಾಲ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೩೩, ೧೦೬೩ ಮತ್ತು ೧೧೯೪. ಬಮ್ಮೋಜನು ಸೊರಬ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲೂ, ಮಾಣಿಕ ಹೊಯ್ಸಳಾಚಾರಿಯು ಮೂಡಗೆರೆ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲೂ, ಲಕನಾಚಾರಿಯು ಚಿಕ್ಕಬೆಮ್ಮತ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಬಮ್ಮೋಜನು ದೇವಸ್ಥಾನದ ಸ್ಥಾನಪತಿಗಳು ಮತ್ತಿತರ ಪ್ರಮುಖರು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಇವನು ರಾಮಲಿಂಗಗುಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಾನೆ. ಈತನ ತಂದೆ ಪೊಯ್ಸಳಾಚಾರಿ. ಬಹುಶಃ ಈತ ಮಾಣಿಕ ಎಂಬ ಊರಿಗೆ ಸೇರಿದವನು. ಇವನು ತಾನು ವಿದ್ಯಾವಂತನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಈತನ ವಿನಯ ಮೆಚ್ಚುವಂಥಾದ್ದು. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಈ ಕಲಾವಿದ ಓಜುಗಳು ಶತ್ರುರೂವಾರಿಗಳ ಗಂಡ, ಮತ್ಸರಪಡುವ ರೂವಾರಿಗಳಿಗೆ ಭೇರುಂಡ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವುದು ವಾಡಿಕೆ. ಆದರೆ ಈತ ತನ್ನನ್ನು 'ಉಳಿಬಳ್ಳಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಶಿಲ್ಪಿಗಳ ಶಿಷ್ಯ' ಎಂದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಈತ ವಿನಯ ಶೀಲನಿರಬೇಕು. ಈತ ಒಂದು ಜಿನಬಸದಿಯನ್ನು ರಚಿಸುತ್ತಾನೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೭೮ರಲ್ಲಿ ಸಾಗರ ತಾಲೂಕಿನ ಶಾಸನವೊಂದು ಹೇಳುವ ಪ್ರಕಾರ[23] ಕಾಮೋಜ ಎಂಬ ಶಿಲ್ಪಿಯು ಒಂದು ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಲಕನಾಚಾರಿ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಶಿಲ್ಪಿಯು ಶೆಟ್ಟಿಯೊಬ್ಬನು ಪಲ್ಲವೇಶ್ವರ ಗುಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಲಾಗಿ ಅವನ ಮೊಮ್ಮಗಳು

---

16 ಎ. ಎಂ. ಅಣ್ಣಿಗೇರಿ: ಪಟ್ಟದಕಲ್ಲ ಗುಡಿಗಳು, ಪು ೮೨, ಸ ೨೯
17 EC. X, Cb. 26
18 EC. XII, Pg. 45
19 EC. IX, Ma. 75
20 EC. VII, Sb. 184
21 EC. VI, Mg. 13
22 EC. VII, ಚಿಕ್ಕಬೆಮ್ಮತ್ತಿ, p. 196, No. 146
23 EC. VIII, Sa. 109

ಆದಕ್ಕೆ ನಂದಿಮಂಟಪ, ಭೈರವ ಮತ್ತು ನಂದಿಯ ಪ್ರಧಾನಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು, ಭೈರವ, ಭಗವತಿ, ನಾರಾಯಣ ಮೊದಲಾದ ಪರಿವಾರ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶಾಸನ ಲಕನಾಚಾರಿಯು ದೇಗುಲ ವನ್ನು ಮಾಡಿದುದಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ. ಈ ಲಕನಾಚಾರಿಯೇ ಈ ಇತರ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಕು.

ಎಬೋಜ[24]ನೆಂಬ ಕುಶಲಕರ್ಮಿಯು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೦೪ರಲ್ಲಿ ತರೀಕೆರೆ ತಾಲ್ಲೂಕು ಶಿವನೆ ಹೋಬಳಿ ಬಂಕನ ಕಟ್ಟೆ ಗ್ರಾಮದ ಬಂಕೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಮಾಡು ತ್ತಾನೆ. ಇದನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದ ಕೆಲವು ಗೌಡುಗಳು ಎಬೋಜನಿಗೆ ಗದ್ದೆ ಕೊ ೧೦ನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಇವನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಲೋಜನೆಂಬ ಶಿಲ್ಪಿಯೂ ದುಡಿ ದಿರಬೇಕು. ಇವನಿಗೆ ಖ೧ ಗದ್ದೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಅಥವಾ ಈತ ಈ ಶಾಸನವನ್ನು ಕೊರೆದ ಕಂಡರಿಣೆಕಾರ ನಿದ್ದಿರಲೂಬಹುದು.

ಇಕುಲೋಜ/ಇಕ್ಕುದ :[25] ಈ ಹೆಸರು ೪ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಗೊಂಡಿದೆ :

೧. 'ಸರಸ್ವತೀ ಗಣದಾಸಿ ಭುಗೋಜನ ಪುತ್ರ ಇಕುಲೋಜ.'

೨. 'ಖಣ್ಡರಿಸಲು ಕೇಇಕ್ಕುದನೆ ಬಲ್ಲನ್.'

೩. 'ಸರಸ್ವತೀ ಗಣದಾಸಿ ಬೆಂಗೋಜನ ಪುತ್ರ ಇಕ್ಕುಡಾಚಾರಿ.'

೪. 'ಬೆಂಗೋಜರ ಈಂತಿನಿಬರ ಕೆಲಸ ಇಕ್ಕು ಡೋಜನ ಬರಪ.'

ಈತನ ತಂದೆಯ ಹೆಸರನ್ನು ಕುರಿತಂತೆ ಇರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಅಕ್ಷರ ಸ್ಖಾಲಿತ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದಾದರೆ, ಈ ನಾಲ್ಕೂ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದ ಇಕ್ಕುಡಾ ಚಾರಿಯು ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಯಲು ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ ಇವನ ತಂದೆಯನ್ನು 'ಬೆಂಗೋಜ' ಎಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳ ಬಹುದು. ಮೊದಲಿನ ಮೂರು ಶಾಸನಗಳೂ ಕ್ರಮ ವಾಗಿ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೦೭, ೧೧೧೩, ೧೧೨೪ರಲ್ಲಿ ದಾವಣ ಗೆರೆ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿಯೇ ರಚನೆಯಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ನಾಲ್ಕನೆ ಯದು ಮಾತ್ರ ೧೮ ವರ್ಷಗಳ ಅನಂತರ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೪೨ ರಲ್ಲಿ ಅರಸೀಕೆರೆ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ರಚನೆಯಾಗಿದೆ. ಆದರೂ ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನ ಜೀವನಾವಧಿಯೊಳಗೇ ಬರುತ್ತದೆ ಯಾದ್ದರಿಂದಲೂ, ಬೇರೆ ಕೆಲವಾರು ಶಿಲ್ಪಿಗಳು ವಲಸೆ ಹೋಗಿರುವುದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಯಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಈತನು ಅರಸೀಕೆರೆಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದನೆಂದೂ ತಿಳಿಯ ಬಹುದು. ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಈತನ ತಂದೆಯ ಹೆಸರು ಹೇಳಿ ರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಈತನು ಶಾಸನವನ್ನು ಕಟೆದಿರುವಲ್ಲಿ ಬೆಂಗೋಜನೆನ್ನುವವನು ಗುಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟು ತ್ತಾನೆ. ಈ ಬೆಂಗೋಜನು ಬಹುಶಃ ಈತನ ತಂದೆ ಬೆಂಗೋಜನಿದ್ದಿರಲಿಕ್ಕೂ ಸಾಕು.

ಮೊದಲಿನ ಎರಡು ಮತ್ತು ಕೊನೆಯ ಒಂದು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಈತ ಶಾಸನವನ್ನು ಕಂಡರಿಸಿಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಬರೀ ಶಾಸನವನ್ನು ಕಂಡರಿಸುವುದಷ್ಟೆ ಅಲ್ಲದೆ ಒಂದು ಕಡೆ ಈತನು ಎರಡು ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. (ಇಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಈತನು ತಾನೇ ಶಾಸನವನ್ನೂ ಕಂಡರಿಸು ತ್ತಾನೆ). ಇವನು ಸರಸ್ವತಿ ಗಣದಾಸಿ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದ ವನು. ಈತನ ಒಟ್ಟು ಕೃತಿಗಳು-೪ ಶಿಲಾ ಶಾಸನಗಳು ಹಾಗೂ ೨ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳು. ದಾವಣಗೆರೆ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ನಲ್ಲಿಯೇ ಬರುವ ಹೂವಿನಮಡಗು, ಕೊಡಗನೂರು ಮತ್ತು ಕಬೂರು ಎಂಬ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಶಾಸನ ರಚನೆ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಕೊನೆಯದನ್ನು ಅರಸೀಕೆರೆ ತಾಲೂಕು ಕೆಲ್ಲಂಗೆರೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈತನ ಎಲ್ಲ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ೨೬ ರಿಂದ ೪೨ ಬಂತಿಯ ಒಳಗೆ ಬರುತ್ತವೆ. ಈತನಲ್ಲಿ ಕಾಗುಣಿತದ ತಪ್ಪುಗಳಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲ ಶಾಸನಗಳೂ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿವೆ. ಈತ ವಿದ್ಯಾವಂತ, ಅಕ್ಷರಸ್ಥ. ಈತನಿಗೆ ತನ್ನ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಪರಿಜ್ಞಾನವಿತ್ತು.

---

24 EC. XI, Tk. 62

25 EC. XI, Dg. 128, 149, 155; EC. V, Ak.

"ಪೊಕ್ಕಳು ತಲೆಕಟ್ಟುಮನಸ್ತ್ಕರದವಯವಮನ
ಱಿಂದು ಖಂಣ್ಡರಿಸಲು ಕೇ ಇಕ್ಕದನೆ ಬಲ್ಲನಱಿಯ
ಮ್ಮಿರ್ಕ್ಕವರೆನ್ದೊಸೆದು ಧರಣಿ ಬಣ್ಣಿಸುತಿರ್ಕ್ಕುಂ"—ಎಂಬ ಮಾತು ಲಿಪಿಶಾಸ್ತ್ರದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಬಹಳ ಮುಖ್ಯ ವಾಗಿದೆ. ಮಹಾಪ್ರಾಣಾಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಹೊಕ್ಕಳು, ತಲೆ ಕಟ್ಟು—ಮೊದಲಾದ ಅಕ್ಷರದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅಂಗಾಂಗ ಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಅವನ್ನು ಶಿಲೆಯ ಮೇಲೆ ಮೂಡಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಈ ವಿಷಯ ಇಕ್ಕುಡನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇತರರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಜಗತ್ತು ಈತನನ್ನು ಹೊಗಳುತ್ತಿತ್ತು. ಈತ ಜನಪ್ರಿಯ ಕಂಡರಣೆಕಾರ ನಾಗಿದ್ದ.

ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಒಂದು ಅಂಶವೇನೆಂದರೆ ಇಷ್ಟು ಚನ್ನಾಗಿ ಬರೆಯುವುದನ್ನು ಕಲಿತವನಾಗಿದ್ದರೂ ಕೂಡ ಇವನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಶಿಲಾಫಲಕದ ಮೇಲೆ ಬಳಪ ದಿಂದ ಬರೆಯುವ ಲಿಪಿಕಾರನು ಮಾತ್ರ ಬಂದೇ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಇದರಿಂದ ನಮಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವ ವಿಷಯ ವೇನೆಂದರೆ ಕವಿ, ಲಿಪಿಕಾರ, ಕಂಡರಣೆಕಾರ ಈ ಮೂವರೂ ಸೇರಿ ಒಂದು ಶಾಸನವನ್ನು ರಚನೆ ಮಾಡ ಬೇಕೆಂಬುದು ಆಗಿನ ಕಾಲದ ಒಂದು ಪದ್ಧತಿ (Procee-dure) ಆಗಿದಿತೆಂದೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಈತನ ಮತ್ತೊಂದು ಮುಖ್ಯವಾದ ಸಾಧನೆಯೆಂದರೆ ಈತ ಎರಡು ದೇವಸ್ಥಾನ ಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆಂದು ಈತ ಒಂದೇ ಕಡೆ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಗುಡಿಗಳಾವುವೆಂಬುದೇನೂ ತಿಳಿಯುವು ದಿಲ್ಲ. ದಾವಣಗೆರೆ ತಾಲ್ಲೂಕು ಕಬ್ಬೂರು ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿರುವ ಕಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನವೇ ಈತನು ಕಟ್ಟಿದ ೨ ಗುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿರಬೇಕು.

ಮಲ್ಲೋಜ–ಮಾಣಿಯೋಜ :26 ಈತ ಗಮ ನಾರ್ಹ ಸ್ಥಪತಿ. ಬಹುಜನ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ದೊಡ್ಡಗದ್ದ ವಳ್ಳಿಯ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ವನು ಮಲ್ಲೋಜ–ಮಾಣಿಯೋಜ. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಎಲ್ಲ ಕಲಾವಂತಿಕೆ, ಸೊಗಸುಗಾರಿಕೆಯೂ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಈತನಿಗೇ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಈತನ ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೧೩. ಈತನು ತಾನು "ವಿಶ್ವಕರ್ಮ ನಿರ್ಮಿತ ಸುಭಾ ಷಿತನು" ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಗುಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ ದಾತರು ಇವನಿಗೆ ಕೆರೆಯ ಕೆಳಗಿನ ೪ ಸಲಗೆ ಗದ್ದೆಯನ್ನು ಸರ್ವನಮಶಿಶಿವಾಯವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಮಲ್ಲೋಜ-ಮಾಣಿಯೋಜ ಒಬ್ಬನೋ ಅಥವಾ ಇಬ್ಬರ ಹೆಸರೋ ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. (ಶಾಸನ ಸಂಪುಟದ ಸಂಪಾದಕರು ಮಾಣಿಯೋಜನು ಮಲ್ಲೋಜನ ಮಗ–ಎಂದೇ ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ). ಈ ಶಾಸನದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶ್ಲೋಕ ಬರುತ್ತದೆ :

ವಿಮಾನ ಸರ್ವ್ವತೋ ಭದ್ರ ವ್ರಿ ಸ್ವಭಾವತಿಕ ಶಿಕ್ತಾಂ
ಎತ್ತುಂಗ ವೈ
ರಾಜಗರುಡವರ್ಧಮಾನ ಶಂಖವ್ರಿತ್ತಪ್ರಜುಂಕ
ಗ್ರಿಹರಾಜಸ್ವಸ್ತಿ

ಶಿಲ್ಪಿಗಳು ಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಓದಿಕೊಂಡಿರುತಿರು ತ್ತಿದ್ದರೆ ? ಎಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಚರ್ಚಿಸುವಲ್ಲಿ ಪ್ರೊ॥ ಎಂ. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ ಅವರು ಇದು ಅದಾವುದೋ ಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರದ ಶ್ಲೋಕವಿರಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.27 ಅಂದರೆ ಮಲ್ಲೋಜ-ಮಾಣಿಯೋಜನು ಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಓದಿಕೊಂಡಿದ್ದವನೆಂದು ಊಹಿಸಲು ಅವಕಾಶವಿದೆ.

ಮಲ್ಲೋಜ–ಮಾಣಿಯೋಜನು ಇದನ್ನು ಅಪ ರೂಪದ ಚತುಷ್ಕೂಟವಾಗಿ ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇದು ಇವನ ವಿಶೇಷ. ಗುಡಿಗೆ ೪ ಶಿಖರಗಳಿವೆ. ಶಿಖರಗಳು ಮೆಟ್ಟಿಲು ಮೆಟ್ಟಿಲಾಗಿವೆ. ಜಗತಿ ಇಲ್ಲ. ಗೋಡೆಯ ಕೆಳಗಡೆ ೬ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳಿವೆ. ಸಿಂಹಲಲಾಟದ ನಾಗತೋರಣಗಳಿವೆ. ದ್ವಾರಪಾಲಕರು, ಕೀರ್ತಿಮುಖ ೯ ಅಂಕಣದ ನವರಂಗ, ದುಂಡಾಗಿಯೂ ಘಂಟೆಯಾಕಾರವೂ ಇರುವ ಸ್ತಂಭಗಳೂ ಇವೆ. ಇದರ ಒಳಗಿನ ಕಾಳೀ ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ದ್ವಾರಪಾಲಕ ರಾಗಿ ಎರಡು ಭೇತಾಳಗಳನ್ನು ಭೀಕರವಾಗಿ ಬಿಡಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಹಿಂದೆ ಇದು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಗುಡಿ ಎಂದು ಕಟ್ಟಿಸಲಾಗಿದ್ದರೂ ಇಂದು ಶ್ರೀಕಾಳಿಕಾದೇವಿಯೇ ಪ್ರಧಾನ ದೇವತೆಯಾಗಿದೆ. ಶಾಕ್ತಾಗಮಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇದು ಬಹಳ ಮುಖ್ಯ

26 EC. V, Hn. 149

27 ಎಂ. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ : ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಪು. ೪೬೪

ವಾದ ದೇವಾಲಯ ಎಂದು ಪ್ರೊ॥ ಎಸ್. ಶ್ರೀಕಂಠಶಾಸ್ತ್ರಿಯವರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.[28]

ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೧೧೭ ರಲ್ಲಿ ಜಕ್ಕೋಜನು[29] ಅರಸೀಕೆರೆ ತಾಲೂಕು ಶಂಕರಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶಿವಾಲಯವನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಾನೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಇವನಿಗೆ ಹೊನ್ನನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಭಾಗವನ್ನು ತಾನು ಕಟ್ಟಿದ ಶಿವಾಲಯಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಈತನ ಔದಾರ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಮುಂದೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೧೩೭ ರಲ್ಲಿ ದೇವರಾಸಿ ಆಚಾರ್ಯ್ಯ[30]ನೆಂಬುವನು ಧಾರವಾಡ ತಾಲ್ಲೂಕು ವೆಂಕಟಪುರಿ ಎಂಬ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಕೆಸರುಕಲ್ಲನ್ನು ಇಟ್ಟು 'ದೇರುಮ್ಮ' ಎಂಬ ದೇಗುಲವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಲಿಂಗಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಇವನನ್ನು ಕಾಳತ್ರಯ ಎಂದೂ ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಅನಂತರ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೧೩೬–೩೭ರಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜನಗರ ತಾಲ್ಲೂಕು ಮಳಲಿ ಗ್ರಾಮದ ಮಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಆಯ್ತಾಚಾರಿ[31] ಎನ್ನುವವನು ಒಂದು ಮಂಟಪವನ್ನು ರಚನೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಇವನಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅನುದಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ೧೫ ಕೊಳಗ ಬೆಳೆಯುವ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಕೊಂಡು ಈ ಆಚಾರಿಗೆ ದಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಬೂಚೋಜ (ಕ್ರಿ. ಶ.೧೧೫೫)[32]ನು ಸೂತ್ರಧಾರಿ. ಇವನ ತಮ್ಮ ಮೈಲೋಜ. ಕಲ್ಯಾಣದುರ್ಗ ತಾಲೂಕು ಎರಡುಕೆರೆ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿರುವ ಶಂಕರಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಶಾಸನದ ಪ್ರಕಾರ ಈತನು ಒಂದು ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಮಾಡಿದುದಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಗದ್ದೆಯನ್ನು, ನಿವೇಶನವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಈತ ಕೆರೆಯ ತೂಬನ್ನು ಕೂಡ ಮಾಡಿದ್ದಿರಬೇಕು.

ರಂನೋಜ[33]ನೆಂಬ ಶಿಲ್ಪಿಯು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨ರಲ್ಲಿ ನಾಂದೇಡು ಜಿಲ್ಲಾ, ಬಿಲೋಳಿ ತಾಲ್ಲೂಕು ಜುನ್ನೀ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟದಕ್ಕಾಗಿ '೨ ವೃತ್ತಿ' ಜಮೀನನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಬಹುಶಃ ಮಾಯಿಪೋಜನೆಂಬ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಶ್ರಮಿಕನೂ ಇವನ ಜೊತೆ ದುಡಿದಿದ್ದಿರಬಹುದು. ಇವನು ಕೂಡ '೨ ವೃತ್ತಿ' ಜಮೀನು ಅನುದಾನ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.

ಕಲ್ಲೋಜ[34] (ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೧೮೬) ಎಂಬ ಬಡಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಶೇಷ. ಏಕೆಂದರೆ ಈತ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನಲ್ಲ– ಮನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ಅಪರೂಪದ ಉಲ್ಲೇಖ. ಈತ ಮೊಕದೇವರ ದೇವರಿಗೆ ಸೇರಿದ ತೋಟ ಮತ್ತು ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮನೆಯನ್ನು ರಚನೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅದೇನು ಕೂಲಿ ಬರಬೇಕಾಗಿತ್ತು ಅದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ದೇವರ ನೈವೇದ್ಯ ಖರ್ಚಿಗೆಂದು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ಕೂಲಿ'ಯ ಕಲ್ಪನೆ ಇರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ. ಈ ಕಲ್ಲೋಜ ಉದಾರಿ. ಇವನು ಮನೆ ಕಟ್ಟಿದ ತನ್ನ ಎಲ್ಲ ದುಡಿಮೆಯನ್ನು ದೇವರ ಸೇವೆಗಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಕೊಡುತ್ತಾನೆ.

ಬಿಸಡೋಜ, ಚಾವೋಜ ಮತ್ತು ಸಿಂಗೋಜರೆಂಬ[35] ಮೂವರು ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಿಗಳು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿ ಶಿಕಾರಿಪುರ ತಾಲೂಕು ಬಳ್ಳಿಗಾವೆಯ ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಕೇದಾರ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮಂಟಪವನ್ನು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೧೯೭ರಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ಮೂವಗ್ಗ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಮೂವರು ಸೇರಿ ಒಂದು ಕಟ್ಟಡವನ್ನು ಕಟ್ಟಿರುವ ಉಲ್ಲೇಖವಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ. ಈ ಮೂವರು ಸಹೋದ್ಯೋಗಿಗಳು ಗೊತ್ತಾದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಮಾಡಿ ಮುಗಿಸಿಕೊಟ್ಟದ್ದಾಗಿ ಶಾಸನ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆದಕಾರಣ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಜಗುರುದೇವರು ೧೨೦ ತಮ್ಮ ಗದ್ದೆಯನ್ನು ಸರ್ವ್ವನಮಸ್ಯವಾಗಿ ಸಲ್ಲುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. 'ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಾಣ' ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತಾರೆ. 'ನಿರ್ವಾಣ' ಎಂದರೆ ಕಟ್ಟಡವನ್ನು ಕಟ್ಟುವ

28 ಹೊಯ್ಸಳ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ, ೧೯೬೫, ೧೭೭–೧೮೨
29 EC. V, Ak. 56
30 SII. XV, p. 227, No. 277
31 EC. V, p. 8, No. 9 (ಪರಿಷ್ಕೃತ)
32 SII. IX(i), p. 237, No. 233
33 Srinivasa Ratti (Ed.) : I. N. D., p. 76, No. 39
34 SII. XV, p. 95, No. 69
35 EC. VII, Sk. 96 & 97

ಹಂತದಲ್ಲಿರುವಾಗ ಏನು ಮರೆಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ ಅದು ಪೂರ್ಣವಾದ ಮೇಲೆ ಅದನ್ನು ಅನಾವರಣ ಮಾಡಿ ಕೊಡುವ ಒಂದು ಆಚರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಇದು ಈ ಹಂತದ ಒಂದು 'ರಿಚಿಯಲ್ಲು' ಆಗಿದ್ದಿರಬೇಕು.

ಮಾರೋಜ ಮತ್ತು ಮಸಣೋಜ : [36] ಇವರ ಕಾಲ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೧೮೬. ಚನ್ನರಾಯಪಟ್ಟಣದ ಕಬ್ಬಳ್ಳಿ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮವು ಇವರು ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದ ಜಾಗವಿರ ಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಈ ಇಬ್ಬರು ಒಂದು ದೇವಸ್ಥಾನದ ಕೆಸರು ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ 'ಕಳಸ ಸಿದ್ಧರ್ಣ' ಪರಿಯಂತ ಪೂರ್ಣ ಇವರದೇ ಕೈಚಳಕವಾಗಿದೆ. ಇವರನ್ನು ಇಲ್ಲಿ 'ಬಿನ್ನಾಣಿ'ಗಳು ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬರುವ ಈ ಮಾರೋಜನಿಗೆ ಬಹುಶಃ **ಮಾಕೋಜ**[37] ಎಂಬ ಮಗನಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಆತ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಿರ ಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರದ ಅರಸೀಕೆರೆ ಯಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೫೦ ವರ್ಷಗಳ ಅನಂತರ ಒಬ್ಬ ಮಾರೋಜನ ಮಗ 'ರೂವಾರಿ ಮಾಕೋಜ'ನೆನ್ನುವವನು ಒಂದು ವೀರಗಲ್ಲನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಇಲ್ಲದೆಯೂ ಇರಬಹುದು.

ಸೇನೋಜ, ಬೈಗೋಜ ಮತ್ತು ಸೋವೋಜ-[39] ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೧೮೮. ಬೈಗೋಜನು ಸೇನೋಜನ ಮಗ. ಸೋವೋಜ ಬಹುಶಃ ಕಟ್ಟಡ ನಿರ್ಮಾಣಕಾರ್ಯವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲ್ಲವನಾಗಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಸೇನೋಜನು ಬಹುಶಃ ಪ್ರಖ್ಯಾತನಾಗಿದ್ದನು. ಈತನನ್ನು ಕುರಿತು 'ವಿನುತಂ' ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಪುನಃ ಈ ಮೂವರನ್ನೂ ಕುರಿತು 'ಓಜಂಗಳ್ ವಿನಯ ನಿಧಾನರ್' ಎಂದು ಕೂಡ ಮೆಚ್ಚಿಕೆಯ ಮಾತನ್ನಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಸವಿನಯವೇ ಇವರ ಸಂಪತ್ತಾಗಿತ್ತು. ಅಹಂಕಾರಿಗಳಲ್ಲ. ಇವರು ಚಟ್ಟೇಶ್ವರ ದೇವರ ನಿವಾಸವನ್ನು 'ಮನಃಪ್ರೀತಿ'ಯಿಂದ 'ಎತ್ತಿ' ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಇವರ ಜೊತೆಯಲ್ಲೇ ಇವರ ಈ ಒಂದು ಕೃತಿಯನ್ನು 'ಬ್ಯ(?)ರೋಜ'ನೆನ್ನುವವನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಶಿಲಾಶಾಸನದ ಮೇಲೆ 'ಟಂಕಿಸು'ತ್ತಾನೆ. ದಾಖಲೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಈ ಶಾಸನದ ಕಂಡರಣೆಕಾರ ನಾದ ಇವನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಕೂಡ "ಶ್ರೀ ಸೋಡಲ ಭಕ್ತಿ ಮಹಾಪ್ರಾಸಾದಪಾಳಿತ, ನಿಜವನೆಸೆಗರ್ದ, ಭಾಸುರ ಯಶಂ" ಎಂದು ಮೆಚ್ಚಿ ಮಾತನಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೧೮೧ ರಲ್ಲಿ ಸೋವೋಜ ಮತ್ತು ಹರಿಯೋಜ [38] ಎಂಬ ತಂದೆ ಮಕ್ಕಳು ಸೇರಿ ಚನ್ನರಾಯ ಪಟ್ಟಣ ತಾಲ್ಲೂಕು ಈಗಲೂ ಇರುವ ಶಾಂತಲೇಶ್ವರ ಗುಡಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದ ಶಿಲ್ಪಿಗಳು ಎಂಬುದನ್ನು ಅದೇ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಶಾಸನವೊಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇವರು ಆಸಂದಿ ಎಂಬ ಊರಿನವರು ಎಂದು ಕೂಡ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ದೇವಸ್ಥಾನ ನಿರ್ಮಾಣವನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಮೇಲೆ ಬಹುಶಃ ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತಿರಬೇಕು. ಮಗ ಹರಿಯೋಜನು ಎರಡು ತಾಮ್ರಶಾಸನಗಳನ್ನು ಕೂಡ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಇದನ್ನು ನೋಡಿದಥೆ ಓಜುಗಳಲ್ಲಿ ಶಿಲಾಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಅವರು ಲೋಹಕರ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ ತೊಡಗಿರುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಭಾವಿಸ ಬಹುದು. ಕಲೆಯನ್ನು ಬಿಡಿಸುವ ಇವರು ಸರ್ಕಾರದ ದಾಖಲೆಗಳನ್ನು ರಚನೆ ಮಾಡುವಷ್ಟು ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಅಕ್ಷರಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬಲ್ಲವರಾಗಿದ್ದರು. ಶಾಂತಲ ಮಹಾ ದೇವಿಯು ತಾನು ತನ್ನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಸೋವೋಜ ಮತ್ತು ಹರಿಯೋಜರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಗುಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಕೊನೆಗೆ ಅವರಿಗೆ '೧೦ ಕೊ' ಗದ್ದೆಯನ್ನು ಅನುದಾನ ಮಾಡು ತ್ತಾಳೆ.

ರೇವೋಜನೆಂಬ [40] ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಿಯು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೧೯೨ ರಲ್ಲಿ ರಾಣೇಬೆನ್ನೂರು ತಾಲ್ಲೂಕು ಚೌದದನ್ನಪುರಿ

---

36 EC. V, Cn. 263

37 EC. V, Ak. 184

38 EC. V, Cn. 161

39 EC. V, Ak. 22

40 SII. XVIII, p. 399, No. 299

ಎಂಬ ಊರಿನಲ್ಲಿರುವ ಮುಕ್ತೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಶಾಸನವು ಹೇಳುವ ಪ್ರಕಾರ ಒಂದು ಕಲ್ಲಿನ ಹಂದರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. 'ಹೊಜಿಥರಸಹಿತ' ಎಂದು ಬರುವ ಪದ ಅರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಶಾಸನನ ಒಡಲಿನಲ್ಲಿ ಗುಡಿಗೆ ದಾನಬಿಟ್ಟ ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾತ್ರವಿದೆಯೇ ಹೊರತು ಗುಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಸಿದ ವಿಷಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ರೇವೋಜನು ಗುಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ್ದರ ಬಗ್ಗೆ ಅನುಮಾನ ವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಕಲ್ಲಿನ ಹಂದರವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ್ದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸಂಶಯವೂ ಇಲ್ಲ. ಈ ತಾಲೂಕಿಗೆ ಹತ್ತಿರವಾದ ಶಿರಹಟ್ಟಿ ತಾಲೂಕು ಲಕ್ಷ್ಮೇಶ್ವರದಲ್ಲಿ, ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೧೬೬ ರಲ್ಲಿ, 'ಸೂತ್ರಧಾರಿ ರೇವೋಜ'[41]ನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಪುರಿ ಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಅದನ್ನು ಅನೇಕ ಜನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ನಿವೇ ಶನಗಳನ್ನು ಕೊಡುವಲ್ಲಿ ನಡುವೆ 'ಸೂತ್ರಧಾರಿ ರೇವೋಜ' ನಿಗೂ ಕೊಟ್ಟುದಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಈ ಇಬ್ಬರು ರೇವೋಜರು ಬಹುಶಃ ಒಬ್ಬನೇ ಇರಬಹುದೇ ?

ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೧೯೪ರಲ್ಲಿ **ಕೇತೋಜ-ಗಣವೋಜ**[42] ರೆಂಬುವರು ಬಾಚೋಜನೆಂಬುವನ ಮಕ್ಕಳು (ಕಲ್ಲು ತ್ರುಟಿತವಾಗಿದೆ). ಅರಸೀಕೆರೆ ತಾಲೂಕು ಕೋಳಿಗುಂದ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶಿವಾಲಯವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಇವರಿಗೆ ಕೆರೆಯ ತೂಬಿನ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ 'ಹೆಗ್ಗದ್ದೆ'ಯೂ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ೧ ಗದ್ದೆಯೂ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಇವರು ಬಹುಶಃ ಎರಡು ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಕೂಡ ಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟಿರಬಹುದು.

ಕಡೂರು ತಾಲೂಕು ಮತ್ತಿಹಟ್ಟಿ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨೦೨ ರಲ್ಲಿ ಬಲೋಜ[43]ನೆಂಬುವನು ಆದಾವುದೊ ಒಂದು ಗೃಹವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಬಹುಶಃ ದೇವ ಸ್ಥಾನವೇ ಇರಬೇಕು, ಗರ್ಭಗೃಹವಿರಬಹುದು. ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨೧೩-೧೪ರಲ್ಲಿ **ಬೈರೋಜ**[44]ನೆಂಬೊಬ್ಬ ವಾಸ್ತು ಶಿಲ್ಪಿಯು 'ಶಿಲಾಕೂಟ'(= ಶಿಲಾಮನೆ)ಯನ್ನು ಕಟ್ಟು ತ್ತಾನೆ. ಶ್ರವಣಬೆಳಗೊಳದ ಹತ್ತಿರದ ಜಿನನಾಥಪುರ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಸಮಾಧಿ ಮಂಟಪದ ಹಿಂದೆ ಈ ಶಾಸನವಿದೆ. ಶಾಸನದ ಒಡಲಿನಲ್ಲಿ ಕಾಳಬ್ಬೆ ಎನ್ನುವವರು ಸಮಾಧಿ ಮರಣ ಹೊಂದಿದ ವಿಷಯವಿದೆ. ಆಕೆ ಗತಿಸಲು ಬೈರೋಜನು ಆಕೆಯ ಸ್ಮರಣೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಸಮಾಧಿಯ ಶಿಲಾಕೂಟವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

ಮಾದಿಯೋಜ (ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨೧೬)[45] ಎಂಬ ಶಿಲ್ಪಿಯು, ಕಲಿದೇವ ಮತ್ತು ಸೋಮನಾಥ ದೇವಸ್ಥಾನ ವನ್ನು ಕಟ್ಟಲಾಗಿ, ಹಿರಿಯೂರಿನ ಆರು ಮಂದಿ ಗೌಡರು ಮತ್ತು ಕಲಿದೇವರ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಸ್ಥಾನಪತಿಯಾದ ಸೋಮಜೀಯರು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರಿ ಕಲ್ಲುಕುಟ್ಟಿಗ ಮಾದಿ ಯೋಜನಿಗೆ, ಅದೇ ಆ ದೇವರಿಗೆ ಸೇರಿದ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಐದು ಕೊಳಗ ಗದ್ದೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ '೧೦ ಕೊ' ಜಮೀ ನನ್ನು ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರಿರುವವರೆಗೂ ದತ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ.

ಬೊಮ್ಮೋಜ (ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨೧೮).[46] ಇವನು ಈಶ್ವರ ದೇವರ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದ ರಿಂದ ಅದನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದ ಬೊಮ್ಮಗವುಡನು ಶಿಲ್ಪಿಗೆ "ದೇವಾಲ್ಯದ ರಥವಣಂ, ಮೂಲಿಗಕೆಯ್ಯ ಬಿಳಗಣಕೆ ಯನು" ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕ ತಾರಂಬರಂ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ದೇವಾಲ್ಯದ ರಥವಣ ಎಂದರೇನೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವು ದಿಲ್ಲ. ಬಹುಶಃ ಈ ಶಿಲ್ಪಿಯು ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ರಥವನ್ನು ಕೂಡ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿರಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ರಥ ಬಾಬತ್ತು ಕೂಡ ಹಣವನ್ನು ದಾತನು ಕೊಟ್ಟಿರಬೇಕು.

ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨೩೩-೩೪ರಲ್ಲಿ ಬಡಗಿ **ಕಲ್ಲೋಜ**[47]ನಿಗೆ ಸ್ವಯಂಭು ಕಲಿದೇವರ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೆ

---

41 SII. XX, p. 183, No. 144
42 EC. V, Ak. 193
43 EC. VI, Kd. 127
44 EC. II, Sb. 539 (ಪರಿಷ್ಕೃತ)
45 EC. VI, Kd. 137
46 SII. IX (i), p. 356, No. 335
47 SII. XV, p. 222, No. 180

ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕವಿರುವಂತೆ ದೇವರಿಗೆ ಸೇರಿದ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ೬ ಕಂ ಮತ್ತು ಭೂಮಿಯನ್ನೂ ಹಣವನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟು, ಭೂಮಿಗೆ ಚಕ್ಕುಬಂದಿಯನ್ನು ಕೂಡ ಗುರುತಿಸಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ಶಾಸನವು ರೋಣ ತಾಲ್ಲೂಕು ನಿಡು ಗುಂದ ಗ್ರಾಮದ ಬಸವಣ್ಣ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದೆ.

ಸೌದತ್ತಿ ತಾಲ್ಲೂಕು ಮುನವಳ್ಳಿ ಗ್ರಾಮದ ಕೋಟೆ ಯಲ್ಲಿರುವ ಉಡಚವ್ವ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨೫೨ರ ಶಾಸನವು ಹೇಳುವ ಪ್ರಕಾರ, ನಾಗೋಜ[48]ನೆಂದು ಈ ಶಿಲ್ಪಿಯು ಉನ್ನತವಾದ ಶಿವಾಲಯವನ್ನು ಕಟ್ಟು ತ್ತಾನೆ. ಈ ನಾಗೋಜನು ಅದಾರೋ ಗುರುಪಾದಗಳ ಭಕ್ತನಾಗಿದ್ದನು. ಶಾಸನದ ಒಡಲಿನಲ್ಲಿ ಜಗದೀಶ್ವರ ಗುಡಿಯ ಸ್ಥಾನಪತಿಗಳಿಗೆ ದಾನಬಿಟ್ಟ ವಿಷಯವಿದೆ. ಬಹುಶಃ ನಾಗೋಜನ, ಕಟ್ಟಿದ ದೇವಾಲಯ ಈ ಜಗ ದೀಶ್ವರ ಗುಡಿಯೇ ಆಗಿದ್ದಿರಬಹುದು.

೧೩–೧೪ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಪಾಂಡವಪುರ ಕನ್ನಂ ಬಾಡಿಯ ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣಗುಡಿ ಮುಖಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ರುವ ಶಾಸನವು ಹೇಳುವ ಪ್ರಕಾರ **ಚಿಕಬಾಚಯ**[49] ಎನ್ನುವವನು ಪಟ್ಟಣೋಜನ ಮಗ. ಇವನು ಅದೇ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮಂಟಪವನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨೬೦ರಲ್ಲಿ ಚನ್ನರಾಯಪಟ್ಟಣದ ಸಂತೇಶಿವರ ಗ್ರಾಮದ ಗಂಗೇಶ್ವರ ಗುಡಿಯ ಮುಂದೆ ನೆಟ್ಟಿರುವ ಕಲ್ಲು ಮಾತನಾಡುವ ಪ್ರಕಾರ, ಈ ದೇವಾಲಯದ ಕೆಸರುಗಲ್ಲಿ ನಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸವನ್ನು ರೂವಾರಿಗಳಾದ ಹಂಪೋಜ-ಬೊಂಮೋಜ[50]ರುಗಳು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಈಗ ಇರುವ ಗಂಗೇಶ್ವರ ಗುಡಿಯೇ ಈ ಇಬ್ಬರು ಓಜರು ಗಳ ಸೃಷ್ಟಿ.

ಈಗ ೧೨೬೪ರ **ಕಾಳಾಚಾರಿ**[51] ಎನ್ನುವವನು ರಾಜ ಚಾರಿಯ ಮಗ. ಇವನು ಶ್ರೀ ಸೋಮನಾಥದೇವಸ್ಥಾನದ ದೇವರಿಗೆ ಸೇರಿದವನು. ಇವನು ನಂಜನಗೂಡು– ಸುತ್ತೂರು ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿರುವ ಸೋಮೇಶ್ವರ ದೇವರ ದೇವಸ್ಥಾನದ ನೃತ್ಯಮಂಟಪವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಬೊಮ್ಮೋಜ[52] ಒಬ್ಬ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಿ. ಈತನ ಕಾಲ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩೦೦. ಈ ಬೊಮ್ಮೋಜಿ ಮತ್ತು ರಾಮೋಜಿ ಯವರು ಶಿವಾಲಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸುತ್ತಾರೆ. ಪಟ್ಟಾಭಿ ಷಿಕ್ತ ಪಾಂಡ್ಯ ದೇವರಾಯನು ಇವರಿಗೆ ಮೆಲನಬ್ಬೆ ಎನ್ನುವವಳು ಇವರಿಗೆ ದಾನ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ. ಪುನಃ ಇಲ್ಲಿ ಮಲಿಕಜೀಯನ ಮೊಮ್ಮಗನೂ ಅಮಿತಜೀವನ ಮಗನೂ ಆದ ಬೋಮ್ಮೋಜಿಯನಿಗೆ ಆತನು ಮಾಡಿದ ಬಡಗಿ ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ದಾನ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ

ರಾಮೋಜ[53]ನೆಂಬ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಶಿಲ್ಪಿಯು ಕಲ್ಲು ಕೆಲಸದ ಉಯ್ಯಾಲೆಯನ್ನು, ಕಲ್ಲಿನ ಉಪ್ಪರಿಗೆಯನ್ನು, ಶಿಖರವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಲ್ಲದೆ ಪ್ರಸ್ತುತ ಶಿಲಾಶಾಸನವನ್ನು ಕೂಡ ಕೊರೆಯುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಈತ ಹಲವಾರು ಕೆಲಸ ಗಳನ್ನು ಮಾಡಿತೋರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಬೆಟ್ಟದ ಸಂಪಿಗೆ ಸಿದ್ದೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಇವನ ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ. ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೩೫೫. ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಮಾಡಿಯೂ ತನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಏನನ್ನೂ ಹೇಳದೆ ಕೇವಲ 'ಕಲ್ಲುಕುಟಿಗ' ಎಂದು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಇದೇ ಶಾಸನದ ಮತ್ತೊಂದು ಮಗ್ಗು ಲಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಕಲ್ಲುಕುಟಿಗ ಜಡೆಯ ರಾಮೋಜನು ಈ ಶಾಸನವನ್ನು ಹೊಯ್ದಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಈತ ಬಹುಶಃ ಜಡೆ ಎಂಬ ಊರಿನವನು. ಅಂದರೆ ರಾಮೋಜ ಆ ಸಂಪಿಗೆ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಬಹುಪಾಲು ಕೆಲಸ ವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ.

ಸಿರಿಗಿರಿ....ಚಾರ್ಯನ[54] ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೩೮೭.

---

48 KI· I, p. 71, No. 31
49 EC. VI, p. 126, No. 32 (ಪರಿಷ್ಕೃತ)
50 EC. V, Cn. 224
51 EC. III, Nj. 227 (ಪರಿಷ್ಕೃತ)
52 EC. VII, Nr. 14
53 EC. XI, Cd. 2
54 EC. XI, Hk.

ಹೊಳಲ್ಕೆರೆ ತಾಲ್ಲೂಕು, ಬಲ್ಲಾಳಸಮುದ್ರವೆಂಬ ಗ್ರಾಮದ ಕೇಶವ ದೇವಸ್ಥಾನ ಈತನ ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ. ಮಹಾ ಮಂಡಲೇಶ್ವರನೊಬ್ಬನ ನಿರೂಪದಂತೆ ಪೆದ್ದರಸನು ಕೇಶವ ದೇವರಿಗೆ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿದ ಸಿರಿಗಿರಿ....ಚಾರ್ಯನಿಗೆ ಅರಸು ಗಳೂ ಗೌಡಪ್ರಜೆಗಳೂ ಒಡಂಬಟ್ಟು ೮ ಕೊಳಗವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಸಲ್ಲಿಸುವುದಾಗಿ ಆಶ್ವಾಸನೆ ಕೊಡು ತ್ತಾರೆ. ಸಿರಿಗಿರಿ....ಚಾರ್ಯನು ಕೇಶವದೇವರ ಶಿಪಾ ಲಯದ ಕಲ್ಲು ಕೆಲಸ, ದೀಪದ ಮಾಲೆಯ ಕಲ್ಲುಕಂಬದ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ದಿನದಂದು ಅವನಿಗೆ ಮಾನ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ನಾಯುಂಡೆ, ಕಾವೋಜ ಮತ್ತು ಬೈರೋಜ[55]— ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೩೨೮ರ ಈ ಮೂವರು ತಿರುಮಲಪುರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸನ್ನ ತಿರುಮಲದೇವರ ಕಲ್ಲಿನ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರಾದ್ದರಿಂದ ಇವರಿಗೆ ಕೋಟೆಯ ಚತುಸ್ಸೀಮೆ ಒಳಗಾದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಸಾಮಂತರು ಮತ್ತು ದಾಯಾದಿಗಳ ಅನುಮತದಿಂದ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಧರ್ಮ ದಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೩೩೩ರಲ್ಲಿ ಕಳನಿಯೂರ ಪ್ರಭು ಚವುಡಿ ಜೀಯರ ಮಗ ಚೊಕ್ಕಪ್ಪನೆಂಬುವನು ತನ್ನ ಊರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದ 'ಬಡಗಿ ಕುಲ'ಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಗುಂಡೋಜಿ-ನಾಚೋಜನ ಮಗನಾದ **ಶಿವಡಿಯೋಜ**[56] ನೆಂಬುವವನಿಗೆ, ಆತ ಮಳಿಗೆ ಯನ್ನು 'ಎತ್ತಿ' ಚೊಕ್ಕಪ್ಪನಿಗಾಗಿಯೇ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ರಿಂದ 'ಪ್ರಿಯವಾಗಿ' ತನ್ನ ಕೊಡಗಿಯ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ೪ ಕೊಳಗವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಅದೇ ಊರಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಈ ಬಡಗಿಯು ತಾನಿದ್ದ ಊರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಮಾಳಿಗೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ದಾತನು 'ನಮಗೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಇದು ಜನರು ವಾಸಿಸುವ ಮಾಳಿಗೆಮನೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಮತ್ತು ಈ ದಾತನು ಕೊಳಾವನಾಡಿನ ಒಳಗಿನ ಕಳನಿಪೂರಿನ 'ಪ್ರಭು' ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಶಿವಡಿಯೋಜನು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ಮಾಳಿಗೆ ಮನೆಯು ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ದೊಡ್ಡದಾಗಿರುವ ಚಿಕ್ಕ ಅರಮನೆಯೇ ಇರಬೇಕು. ಹಾಗೂ ಶಿವಡಿ ಯೋಜನು ಬಡಗಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಕಟ್ಟಿದ್ದು ಮಾಳಿಗೆ ಮನೆಯಾಗಿದ್ದುದರಿಂದಲೂ ಇಲ್ಲಿ ಶಿವಡಿ ಯೋಜನು ಮರದ ಮಾಳಿಗೆಯ ಮನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದನು ಎಂದು ಭಾವಿಸಬಹುದು. 'ಬಡಗಿಕುಲ' ಎಂಬ ಮಾತು ಬಂದಿರುವುದರಿಂದ ಇದು ಒಂದು ಸಾಂಘಿಕ ಕೆಲಸವಾಗಿದ್ದು, ಶಿವಡಿಯೋಜನು ಈ ಯೋಜನೆಯ ಪ್ರಧಾನ ನಿರ್ವಾಹಕ ನಾಗಿದ್ದಿರಬೇಕು.

ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೪೦೦ರಲ್ಲಿ ಸಿರಿಯೋಜ[57]ನೆನ್ನುವವನು ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಾನೆ. ಇವನು ಮಲ್ಲೋಜನ ಮಗ. ಇವನ ತಂದೆ ಮಲ್ಲೋಜ. ಇವನು ಈ ಒಂದು ಶಾಸನವನ್ನು ಕೂಡ ಕಂಡರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಈತನು ಗಾಜನೂರಿನವನಾಗಿದ್ದು ಅದೇ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ.

ಮಲ್ಲೋಜ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೪೦೪) :[58] ಕೆಲವು ಗೌಡು ಗಳು ದೇವರ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಮಾಡಿಸಲಾಗಿ ಇವನು ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಚನ್ನಗಿರಿ ತಾಲ್ಲೂಕು ನೀತಿಗೆರೆ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿರುವ ವೀರಭದ್ರ ಗುಡಿಯ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಈ ಶಾಸನವಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಮಲ್ಲೋಜ ನಿರ್ಮಿತ ಗುಡಿ ಇದೇ ಆಗಿರಬೇಕು.

ಮುದೋಜ – ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೪೦೮[59] ಇವನ ಕಾಲ. ತಿಪೋಜ ಇವನ ತಂದೆ. ಗೋರಿಬಿದನೂರು ತಾಲ್ಲೂಕು ಗುಲಗಂಜಿಯ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರ ಗುಡಿಯು ಬಹುಶಃ ಈತನ ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ. ದೇವಾಲಯ ಒಂದು ಇವನ ಸೃಷ್ಟಿ. ಕಟ್ಟಿಸಿದವರಿಂದ ಗದ್ದೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.

---

55 EC. X, Bg. 15

56 EC. X, Kl. 150

57 EC. VII, Sh. 11

58 EC. VII, Ci. 28

59 EC. X, Gd. 59

ದೇವೋಜ ಮತ್ತು ಲಿಂಗೋಜ[60] : ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೪೩೧ ಇವರ ಕಾಲ. ಮಾಲೂರು ತಾಲ್ಲೂಕು ತೇಕಲ್ಲು ಗ್ರಾಮದ ವರದರಾಜಸ್ವಾಮಿಯ ಗುಡಿ ಇವರ ಕಾರ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರ. ಇದೇ ತೇಕಲ್ಲು ಗ್ರಾಮ ಇವರ ಸ್ವಸ್ಥಳ. ಇವರು ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಗೋಪುರದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಚೋಜದೇವೋಜ-ಅವನ ತಂದೆ ಬೇವೋಜ. ಈತ ತೇಕಲ್ಲು ಗ್ರಾಮದಲ್ಲೇ ಇದ್ದ ಬಡಗಿ. ಇವನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಮರಗೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಲಿಂಗೋಜನು ಅಂಜಲ ಎಂಬ ಊರಿನವನಿರಬೇಕು. ಇವನು ಕಮ್ಮಾರ. ಇವನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಬಂಧ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕೆಲಸ ಆದಮೇಲೆ ಚೋಜದೇವೋಜನಿಗೆ ಗದ್ದೆಯನ್ನು, ಹೊಲವನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿದ ಲಿಂಗೋಜಗೆ ಗದ್ದೆಯನ್ನು (ಹೊಲ ಕೊಟ್ಟಂತೆ ಅನ್ನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಬಹುಶಃ ಇವನ ಕೆಲಸ ಬಡಗಿಯದಕ್ಕಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಇರಬಹುದು) ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ಓಜುಗಳ ಗಮನಾರ್ಹವಾದ ವಿಷಯವೇನೆಂದರೆ, ಇವರಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ದಾತನು ಕುದುರೆಯನ್ನೂ ಛತ್ರಿಯನ್ನೂ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಇದು ರಾಜಚಿಹ್ನೆಯಾಗಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಈ ಓಜುಗಳಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಬಹು ಹೆಚ್ಚಿನ ರಾಜಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಬಡಗಿ ಲಿಂಗೋಜನ:[61] ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೪೮೦/೧೫೧೫ರಲ್ಲಿ ಜಗಳೂರು ತಾಲ್ಲೂಕು ನಿಬಗೂರಿನಲ್ಲಿ ಆಂಜನೇಯ ಗುಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗೌಡನು ಇವನಿಗೆ ಅರವತ್ತು ಒಕ್ಕಲು ಮಾನ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಸಾಗರ ತಾಲ್ಲೂಕು ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯ ವೆಂಕಟರಮಣ ಗುಡಿಯ ಹತ್ತಿರವಿರುವ ಈಶ್ವರ ಗುಡಿ-ಇವೆರಡರಲ್ಲಿ ಯಾವುದೊಂದು-ವೆಂಕಟಯ್ಯ[62] (ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೫೬೭) ಎಂಬುವನ ಕೆಲಸ. ಈಗಿನ ಹುಂಚ ಈತನ ಸ್ವಂತ ಸ್ಥಳ. ಕಡೂರು ತಾಲ್ಲೂಕು ಕೆರೆಕುಂಟೆ ಗ್ರಾಮದ ಜನಾರ್ಧನ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಯ್ಯ[63] ಎಂಬ ಶಿಲ್ಪಿಯು ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಇವನ ಕಾಲ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೫೯೧. ರಂಗಮಂಟಪವು ಇವನ ಕೃತಿ. ಬಾಣೂರು ಈತನ ತವರು. ಜೊತೆಗೆ ಇವನು ಈ ಶಾಸನವನ್ನು ಕೂಡ ಕಂಡರಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೯೧ರ **ಗೌರಯ್ಯ**[64]ನು ಸೊಂಡೆಕೆರೆಯ ಬಡಗಿಯಾಗಿದ್ದ ಪರವೋಜನ ಮಗ. ಈತನು ಹನುಮಂತ ದೇವರ ಗುಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಹೊಲವನ್ನು ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ತಾಲ್ಲೂಕು ಜಂಪಳನಾಯ್ಕನಕೋಟೆಯ ಕೆರೆಯ ಹಿಂದಿರುವ ಹನುಮಂತ ದೇವಸ್ಥಾನವೇ ಈತನ ಕೃತಿ.

ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೬ನೇ ಶತಮಾನದ ಪಿರಿಯಾಪಟ್ಟಣ-ಬೆಟ್ಟದಪುರ ಕೋಟೆಗೆ ಈಶಾನ್ಯ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಶಾಸನದ ಪ್ರಕಾರ, ಕವಿಸಳದವರು ಅರವಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿದುದಾಗಿಯೂ ಅವರು ಪ್ರಯಾಣಿಕರಿಗೆ ಅಲ್ಲಿ ನೀರೆರೆಯುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದೂ ಹೇಳಿ ಆದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. (ಸಂಪುಟದ ಸಂಪಾದಕರು ಇಲ್ಲಿ 'ಕವಿಸಳದವರು'[65] ಎಂದರೆ ಬಡಗಿಗಳು ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸಿದ್ದಾರೆ). ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೭ನೇ ಶತಮಾನದ ಪಿರಿಯಾಪಟ್ಟಣ—ಕಿತ್ತೂರಿನಲ್ಲಿರುವ ಈಶ್ವರ ಗುಡಿಯ ಹತ್ತಿರವಿರುವ ಶಾಸನು ಅರ್ಧ ಕಟ್ಟಿದ್ದ ಶಿವಾಲಯ ಒಂದನ್ನು (ಬಹುಶಃ ಅದೇ ಗುಡಿ ಇರಬಹುದು) "....ಕಲಿಗಂ"ನು[66] ಪೂರ್ತಿ ಮಾಡಿದ ಎಂದು ಮಾತ್ರ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಬಸವಯ್ಯ.[67] ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೯೯೧ರ ಕಾಲದ ಈತನ

---

60 EC XVII, Mr. 3
61 EC. XI, Jl. 42
62 EC. VIII, Sa. 56
63 EC. VI, Kd. 91
64 EC. XI, Cd. 41
65 EC. IV, p. 540, No. 60 (ಪರಿಷ್ಕೃತ)
66 EC. IV p. 582, No. 141 (ಪರಿಷ್ಕೃತ)
67 EC. XI, Jl.

ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ ಜಗಳೂರು ತಾಲ್ಲೂಕು ಸಿದ್ದವನಹಳ್ಳಿಯ ಆಂಜನೇಯ ದೇವಸ್ಥಾನ. ಗುಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್ರು ಇವನಿಗೆ '೧ ಗಳೆದ' ಹೊಲವನ್ನು ಮಾನ್ಯ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಶಾಸನವು ಈ ಬಸವಯ್ಯನನ್ನು 'ಪಂಚಾಲಕುಲ'ದವನು ಎಂದು ಗುರುತಿಸುತ್ತದೆ.

ಶಿಲ್ಪಿ ಬಸವನ ಮಗ **ಮಲ್ಲಾಚಾರಿ.**[68] ಗೌಡನೊಬ್ಬನು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೭೬೩ರಲ್ಲಿ ಮಾರಮ್ಮನ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ. ೪ ಬಂತಿಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೊಂದಿರುವ ಈ ಶಾಸನದ ೪ನೆಯ ಬಂತಿಯಲ್ಲಿ 'ಶಿಲ್ಪಿ ಬಸವನ ಮಗ ಮಲ್ಲಾಚಾರಿ' ಎಂದಿದೆ. ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೭೧೨ರಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ತಾಲ್ಲೂಕು ಯೆಂಣೆಗೆರೆ ಗ್ರಾಮದ ಕರೇಲಕ್ಕದಿಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ಶಾಸನವು ಹೇಳುವಂತೆ, ಲಿಂಗಯ್ಯಗೌಡನೆಂಬುವನು (?) ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ತಿಂಮ್ಮವೀರಗಾರ್ರಿಗೆ ಕಲ್ಲಿನಗುಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ. (ಇಂಥ ಗುಡಿಗಳು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಯೇ ಸಿಕ್ಕುತ್ತವೆ. ಇವನ್ನು ಇಂದೂ ಜನ 'ವೀರಗಾರ್‍ರಗುಡಿ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಸತ್ತ ವೀರನ ಸಮಾಧಿಯ ಮೇಲೆ ಇಂಥ ಗುಡಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸುವುದು ಅಂದಿನ ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿತ್ತು). ಇಲ್ಲಿ ಶಿವಮೂರ್ತಿ ರುದ್ರಮೂರ್ತಿ[69] ಎನ್ನುವವನು ಈ ಗುಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಾನೆ.

ಲಿಂಗಾಚಾರಿ[70]_ಇವನು ಬೋಗಾಚಾರಿಯ ಮಗ. ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೭೫೩ರ ಈತನಿಗೆ ಮೈಸೂರಿನ ಕೋಟೆ ವೆಂಕಟರಮಣ ಗುಡಿಯು ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ. ಇಲ್ಲಿ ಗೋಪುರದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಬೋಗಾಚಾರಿಯ ಮಗನಾದ ಲಿಂಗಾಚಾರಿಯು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬರುವ 'ವೇಮೂರು' ಎಂಬುದು ಬಹುಶಃ ಈತನ ಊರಿನ ಹೆಸರಾಗಿರಬೇಕು.

ಕಾಲವನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲದ ಶಾಸನಗಳು ಕೆಲವು ಕಟ್ಟಡ ನಿರ್ಮಾತೃಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಪಟ್ಟಿಮಾಡಿ ಪರಿಚಯಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದೆ.

ದೇವಜ.[71] ಈ ಶಾಸನವು ಇವನನ್ನು 'ಬಿನ್ನಾಣಿ 'ಕಲ್ಕುಟಿಗ' ಎಂದು ಕರೆದಿದೆ. ಶೆಟ್ಟಿಯೊಬ್ಬನು ಇವನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಬಾಚೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಈತ ಇಟ್ಟಿಗೆಯ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ (ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಲ್ಲ). ಇದು ವಿಶೇಷ. ಈ ಓಜುಗಳು ಕೇವಲ ಕಲ್ಲಿನ ಮತ್ತು ಮರದ ಕೆಲಸವಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಇಟ್ಟಿಗೆ ಕೆಲಸವನ್ನು ಕೂಡ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಶಿಲ್ಪಿಯು ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಗುಡಿ ಕಟ್ಟಿದ್ದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಈತನೇ ಆ ದೇವಸ್ಥಾನದ, 'ಪಡಿಸಲುವ' ಕೆಲಸವನ್ನು ಕೂಡ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಂದರೆ ಬಹುಶಃ ಆಗಿಂದಾಗ್ಗೆ ಬರುವ ಗುಡಿಯ ದುರಸ್ತಿಯ ಕೆಲಸ. ಆ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಇವನಿಗೆ '೧ ಮತ್ತರು' ಭೂಮಿಯನ್ನು ಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರ ಸ್ಖಾಲಿತ್ಯದಿಂದ ದೇವೋಜ ಎಂಬುದು ದೇವಜ ಎಂದಾಗಿರಬಹುದು. ಮತ್ತು ಇದು ಚಾಲುಕ್ಯ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲನ ಕಾಲ. ಬೌರಿಂಗ್‌ಪೇಟೆ ತಾಲ್ಲೂಕು ಗಟ್ಟುಕಾಮದೇವಹಳ್ಳಿಯ ಈಶ್ವರ ಗುಡಿಯ ತಳಪಾಯದಲ್ಲಿರುವ ಶಾಸನವು ಶೆಟ್ಟಿಯೊಬ್ಬನು ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ ಲಿಂಗ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಮಾಡಿದ **ನಟಿಂಬಾಚಾರಿ**[72] ಎಂಬುವನಿಗೆ ಖಂಡುಗ ಗದ್ದೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಚಾವುಂಡೋಜರಾಚಾರಿ[73] 'ವೈರಿ ಘೇರುಂಡ', 'ಗೋತ್ರ ಪವಿತ್ರ', 'ಶಂತ್ರಭಯಾವಹ' ಎಂದು ಮುಂತಾದ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ಈತನನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಶಿಲ್ಪಿಗಳು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಇತರ ಶಿಲ್ಪಿಗಳ ಮೇಲೆ ಈತ ಸ್ಪರ್ಧೆ ಮಾಡುವ ವಿಷಯವಲ್ಲ. ಈತ ಇಲ್ಲಿ ಗುಡಿ ನಿರ್ಮಾಣವಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ

68 EC. X, Kl. 179
69 EC. XI, Cd. 40
70 EC. V, My. 85 (ಪರಿಷ್ಕೃತ)
71 SII. XVIII, p. 206, No. 154
72 EC. XVII, Bp. 100
73 EC. VIII, Sa. 42

ಯುದ್ಧವೀರನೂ ಆಗಿರಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಕು. 'ಮಚ್ಚರ ಗಂಡ' ಎಂಬ ಬಿರುದಾಂತ ಘುರುಳೋಜ ಇವನ ಅಜ್ಜ. ಕಟು ಕೋಜ ಇವನ ತಂದೆ. ಈತ ಸಾಗರ ತಾಲ್ಲೂಕು ತಾಳ ಗುಪ್ಪ ಗ್ರಾಮದ ಕಡಂಬೇಶ್ವರ ಗುಡಿಯ ಕಂಭದಲ್ಲಿರುವ ಶಾಸನವು ಇವನು ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಮಾಡಿದುದಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಈತನಿಗೆ ಗೋತ್ರದ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಯೂ ಇದ್ದಿತು. ತಾನು 'ಗೋತ್ರ ಪವಿತ್ರ'ನೆಂದು ಕೂಡ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ.

ಕಬುಳ[74]—ಕಾಲವನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲದ ಮಾಗಡಿ ತಾಲ್ಲೂಕು ಬಿಸ್ಕೂರು ಗ್ರಾಮದ ಪಾಳುಬಿದ್ದಿರುವ ಈಶ್ವರ ಗುಡಿಯಮೇಲಿರುವ ಶಾಸನವು ಹೇಳುವಂತೆ ಆ ಒಂದು ಶಿವಾಲಯವು 'ಕಬುಳ ಕೃತ', 'ಶ್ರೀಮಾನೂವುರಗ ಶ್ವಾನ್ವಯ'ಎಂಬ ಓದು ಸರಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಬಹುಶಃ ಈತ ಅದಾವುದೋ ತನ್ನ ವಂಶವನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಗಂಗೋಜ.[75] ಈತ ಮಾರೋಜನ ಮಗ. ಅದಾರೋ ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಬ್ಬ ಅದೇನೋ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಸತ್ತಿರ ಲಾಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಸಮಾಧಿಯ ಮೇಲೆ ಒಂದು ವೃಂದಾವನ ವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಗಂಗೋಜನ ಕೈಯಲ್ಲಿಯೇ ಅದನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ಸೇವೆ' ಎಂದು ಬಂದಿ ರುವುದರಿಂದ, ಗಂಗೋಜನು ಇದನ್ನು ಸೇವೆ ಎಂದೇ ಉಚಿತವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿರಬೇಕು.

ಪೋಲೋಜ.[76] ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆ, ಐಮಂಗಳ ಹೋಬಳಿ ಸಿಂಡ್ಲಯನಕೋಟೆ ಗ್ರಾಮದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿರುವ ಕಲ್ಲು ಹೇಳುವಂತೆ, ಕಲ್ಲು ಕುಟ್ಟಿಗನಾದ ಪೋಲೋಜನು ಈ ಗುಡಿಯ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಈ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ದೇವಾಲಯವೇ ಈ ಪೋಲೋಜನ ಕೆಲಸ.

ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಿಗಳ ಕಾರ್ಯವಿಧಾನ : ಶಾಸನದ ಮಾತಿನಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳುವುದಾದರೆ 'ಗರ್ಭಗ್ರಿಹ', 'ಮಂಟಪ', 'ನೃತ್ಯಮಂಟಪ', 'ಪ್ರಾಸಾದ', 'ಉಯ್ಯಾಲೆ ಮಂಟಪ', 'ವೃಂದಾವನ', 'ಮನೆ ಮಳಿಗೆ', 'ದೇವಾ ಲನ', 'ಶಿಲಾಕೂಟ', 'ಶಿಲಾಮಯ ದೇವತಾ ಭವನ', 'ಮುಖಮಂಟಪದ ಗೋಪುರ', 'ರಾಜಗೃಹ' 'ಕಳಸ', 'ಚಿತ್ರಪತ್ರ', 'ತಳಗಂಬ', 'ಕಲ್ಲು ಉಪ್ಪರಿಗೆ' ಮೊದ ಲಾದವು ಕರ್ನಾಟಕದ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಿಗಳ ರಚನೆಗಳಾಗಿವೆ.

ಮರ, ದಾರು, ಕಲ್ಲು, ಇಟ್ಟಗೆ, ಕಬ್ಬಿನ, ಇತ್ಯಾದಿ ಮೂಲ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ತಮ ನಿರ್ಮಾಣ ಕಾರ್ಯ ದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಕಂಭವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ 'ಕಳಶವನ್ನು ಎತ್ತಿ', 'ದಾರು ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿ', 'ಕಲುಗೆಲ್ಸವನ್ನು ಗೆಯ್ದು', 'ಕಬುನದ ಕೆಲಸವ ಮಾಡಿ' ಕಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದರು. 'ಲೇಸಾಗಿ ಚಿತ್ರಪತ್ರ ಸಮೇತ'[77] ದೇಗುಲವನ್ನು ಬೆಸಗೆಯು ತ್ತಿದ್ದರು.[78]

ಗುಡಿಯ ನಿರ್ಮಾಣವನ್ನು ಮಾಡಿಸುವಾತನೂ ಊರಿನ ಮತ್ತು ಪರಊರಿನ ಅಧ್ಯರುಗಳೆಲ್ಲರೂ ಸೇರಿರು ವಾಗ[97] ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಿಯು ಗುಡಿಯ ಕೆಸರುಗಲ್ಲನ್ನು ಶುಭಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. 'ಕೆಸಱು ಕಲ್ಲು' ಎಂದರೆ ಅಡಿಗಲ್ಲು, ತಳಪಾಯದ ಕಲ್ಲು, ಅಸ್ತಿ ಭಾರದ ಶಿಲೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ.[80] 'ಕೆಸಱುಗಲ್ಲಾದಿಯಾಗಿ[81] ಎಂಬುದಾಗಿ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮಾತಿನಿಂದ ಯಾವುದೇ

---

74 EC. IX, Ma. 53
75 EC. X, Cb. 52
76 EC. XI, p. 296, No. 23
77 EC. XI, 81
78 KI. V, 81
79 ಒಡ್ಡಿಲು
80 ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು, ಕ. ಸಾ. ಪ. ಪ್ರಕಟಣೆ
81 SII. XI, 177-103, 1124 AD

ಕಟ್ಟಡ ನಿರ್ಮಾಣವು ಕೆಸರುಗಲ್ಲನ್ನು ಇಡುವ ಮುಹೂರ್ತ ದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ದೇವಸ್ಥಾನವು ಇಟ್ಟಿಗೆಯ ದಾಗಿದ್ದರೆ ಇಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನಿಟ್ಟು[82], ಕೆಲಸವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿ ಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೀಗೆಯೇ ಒಂದು ಗೊತ್ತಾದ ಶುಭ ದಿನ ದಂದು ಗುಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಮುಗಿಸಿ 'ಕಳಸನಿಬ್ಬಾಣ'[83] ಮಾಡಿ 'ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ'ಯನ್ನು ಮಾಡಿ 'ದೇವಾಲ್ಯ'ವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಕೊಡುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೇ ಶಿಲ್ಪಿಗೆ 'ಪೂರ್ವ ಮರ್ಯಾದೆ' ಮಾಡಿ ದಾನ ದತ್ತಿಗಳನ್ನು ಬಿಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು.[84] 'ಕರು' ಎಂದರೆ ತಳಪಾಯ, ತಲೆಗಂಬ, ಮೂಲಸ್ತಂಭ, ಮುಹೂರ್ತ ಕಂಬ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಉಂಟು.[85] ಶಬ್ದಾನು ಶಾಸನವು "ಕರುಶಬ್ದಃ............ ಗೃಹಾದಿ ನಿರ್ಮಾಪಣೇ ಸುಲಗ್ನ ಸ್ಥಾಪಿತ ಪ್ರಥಮ ಸ್ತಂಭವಾಸಿ"[86] ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸಿದೆ. ಕೆಲವು ಶಾಸನಗಳ ಪ್ರಕಾರ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಿ ಗಳು ಕಾಡನ್ನು ಕಡಿದು ಮಾಡಿದ ಪುರದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಯನ್ನು, ದೇವತಾಭವವನ್ನು 'ಕರುವಿಟ್ಟು'[87] ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಈ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ದೇವಸ್ಥಾನದ ನಿರ್ಮಾಣದ ವಿವಿಧ ಹಂತಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕೆಲವು ಆಚರಣೆಗಳನ್ನು (Rituals) ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಭಾರತೀಯ ಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕೆಲವಾರು ಆಚರಣೆ ಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುವ ಸ್ಟೆಲ್ಲಾಕ್ರಾಮ್ರಿಶ್‌ಳ[88] ಅಭಿ ಪ್ರಾಯವನ್ನು ಈ ರೀತಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಬಹುದು : ಗುಡಿಯ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ವಾಸ್ತು ಪುರುಷನ ಸಾಂಕೇತಿಕ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಬಿಡಿಸಬೇಕು. ಇದನ್ನು 'ವಾಸ್ತುಪುರುಷಮಂಡಲ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಕಟ್ಟಬೇಕಾಗಿರುವ ಗುಡಿಯ ನಕಾಶೆಯೂ ಆಗಿರು ತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು 'ಯಂತ್ರ' ಎಂದು ಕೂಡ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಈ ಯಂತ್ರವು ರೇಖಾಗಣಿತಬದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ. 'ಹಳೇ ಬೀಡು ಪುರಾತನ ಚರಿತ್ರೆ' ಎಂಬ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಪಟೇಲ್ ಶಿವನಂಜೇಗೌಡರು ಹೊಯ್ಸಳೇಶ್ವರ ಗುಡಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಅದು ಶ್ರೀಚಕ್ರದಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿ ರುವ ಮಾತನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಶಾಸನ ಗಳಲ್ಲಿ ಈ ವಿವರ ಬಂದಿರುವಂತೆ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಬಹುಶಃ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ 'ಕರುವಿಡು'ವ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಎಲ್ಲ ವಿವರಗಳು ಸೇರುತ್ತಿದ್ದಿರಬಹುದು.

ಗೊತ್ತಾದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಮುಗಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಶಿಲ್ಪಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರೀತಿಯುಂಟಾಗಿ ಆತನನ್ನು ಗೌರವಿಸು ತ್ತಿದ್ದರು.[89] ರೂವಾರಿಗಳು ವರ್ಷಗಟ್ಟಲೇ ಕಟ್ಟುತ್ತಿ ದ್ದರು. ಲಿಂಗರಾಜ ಮಹಾರಾಜರ ಅರಮನೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲು ೨ ವರ್ಷ, ೧ ತಿಂಗಳು, ೨ ದಿನಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆಂದು ನಿಖರವಾಗಿ ಲೆಕ್ಕಹಾಕಿ ಒಂದು ಶಾಸನ ಹೇಳುತ್ತದೆ.[90] ಇವರು 'ಉಳಿ'ಯನ್ನೂ 'ಬಳ್ಳಿ' ಯನ್ನೂ ಹಿಡಿದು ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.[91] ಕಟ್ಟಿಸು ವಾತನು ನೋಡಿ ಒಪ್ಪುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.[92]

ಕೆಲವು ಕಡೆ ಒಬ್ಬನೇ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಿಯು ಇಡೀ ಗುಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿದರೆ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವೆಡೆ ಅನೇಕರು ಕೂಡಿ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದು ಕಡೆ ಒಬ್ಬನು ಕೆಸರುಗಲ್ಲಾದಿಯಾಗಿ 'ಕಳಸ ನಿರ್ಬಾಣ'ದವರೆಗೆ ತಾನೊಬ್ಬನೇ ನಿರ್ವಹಿಸಿ ದ್ದಾನೆ.[93] ಲಕನಾಚಾರಿ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ರೂವಾರಿಯು

---

82 EC. XII, Si. 38, 878 AD
83 EC. V, Ak. 34, 1121 AD
84 Ibid.
85 ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು, ಕ. ಸಾ. ಪ. ಪ್ರಕಟಣೆ
86 ಶಬ್ದಾನು ಶಾಸನ : ೨೯೭, ವ್ಯಾಖ್ಯಾ
87 EC. V, 175, 1186 AD
88 Stella Kramrish 'The Hindu Temple'
89 EC. VII, Sk. 1197 AD
90 EC. I, ಮಡಿಕೇರಿ ೭, ೧೮೨೨ AD (ಪರಿಷ್ಕೃತ)
91 EC. XII, Si. 878 AD
92 EC. V, Bl. 147, 1121 AD
93 EC. V, Cn. 263

ನಂದಿ ಮತ್ತು ನಂದಿ ಮಂಟಪ, ಭೈರವ ಮತ್ತು ಭೈರವ ದೇಗುಲ, ಭಗವತಿ ಮತ್ತು ನಾರಾಯಣ ದೇವರುಗಳ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಹಾಗೂ ಆ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪರಿವಾರ ದೇವರುಗಳನ್ನೂ ತಾನೊಬ್ಬನೇ ಮಾಡಿರುತ್ತಾನೆ.[94] ಹೀಗೆ ಒಬ್ಬನೇ ಕಾರ್ಮಿಕನಿಂದ ಗುಡಿಯ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಭಾಗಗಳ ಕೆಲಸಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. (ಒಬ್ಬನೇ ವಾಸ್ತು ಶಿಲ್ಪಿ ಎಂದರೆ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಒಬ್ಬ ಓಜ ಎಂದು ಇಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಓಜರಲ್ಲದ ಇತರ ಅನೇಕರು ಅವನಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡಿದ್ದಿರಬೇಕು.) ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ಇಬ್ಬರು ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಿಗಳು ಸೇರಿ ಇಡೀ ಗುಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿರುವುದೂ ಉಂಟು.[95] ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಕಡೆ ಶಿಲ್ಪಿಯು ತಾನು ಗುಡಿಯ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಶ್ರೀ ಸರ್ವ್ವ ಸಿದ್ಧಿ ಆಚಾರ್ಯ್ಯನ್[96] ಎಂಬುವನು ಗುಡಿಯ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಗುಡಿಯ ದಿಕ್ಕಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ಹಂಚಿ ಕೊಂಡು ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ಮಂದಿಯೂ ಮಾಡು ತ್ತಿದ್ದರು.

ಹಾಗೆಯೇ ಮತ್ತೊಂದು ಶಾಸನದ ಮಂತ್ರಿ ಸಿಂಗರಾಜನೆಂಬುವನು 'ಮ(ಪ)ರದರಾಜರ ದೇವರ ಗುಡಿ'ಯ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕೆಲಸವನ್ನು ವಿಶ್ವಕರ್ಮ ಕುಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕುಶಲ ಕಾರ್ಮಿಕರಿಂದ ಮಾಡಿಸಿದಂತೆ ಹೇಳಿವೆ. ಅವಿಕಲ್ಲ ಬಾಚಿ ಬೈಚೋಜನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಗುಡಿಯ ಮರಗೆಲಸವನ್ನೂ, ಕಂಮಾರ ಅಂಜಲ ದೀವಿಂಗೋಜುವಿನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ ಕದವನ್ನು ಹಾಕಿಸಿ ಆವೋಜುಗಳಿಗೆ ಕುದುರೆ ಸತ್ತಿಗೆಗಳನ್ನೂ ಗದ್ದೆ ಯನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟು ಗೌರವಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಬಡಗಿ, ಕಂಮಾರ, ಕಲ್ಲುಕುಟಿಗ ಓಜುಗಳೆಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ ತಮಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿ ಗುಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟು ತ್ತಿದ್ದರು.[97] ಹೀಗೆ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಿಗಳು ಶ್ರಮವಿಭಜನೆ ಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಗುಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದರು.

ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಿಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹೊಸ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದರೂ ಕೂಡ, ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಯೇ ಹಳೆಯ ಕಟ್ಟಡಗಳನ್ನು ದುರಸ್ತಿಗೊಳಿಸಿರುವುದನ್ನೂ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಒಬ್ಬನು ಇಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಹಳೆಯ ದೇಗುಲವನ್ನು ಕೆಡವಿ ಹೊಸದಾಗಿ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟು ತ್ತಾನೆ.[98]

ಕೆಲವು ಕಡೆ ಅಪರೂಪಕ್ಕೆ ದಾರುಮಯ ಬಸದಿಯು ನಿರ್ಮಾಣವಾದ ವಿಷಯವೂ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಹೀಗೆ ಮರದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಸಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಕರೆದು, ಅನಂತರ ಶಿಲಾ ಮಯ ಬಸದಿಯನ್ನು ಮಾಡಲು ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಕಲಿಸು ತ್ತಾರೆ.[99] ಇದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಆಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮರದ ಕೆಲಸಕ್ಕಿಂತ ಕಲ್ಲಿನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮನ್ನಣೆಯಿತ್ತೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ. ಕೆಲವು ಸಾರಿ ಬಿದ್ದುಹೋದ ಅರ್ಧ ಗುಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಪೂರ್ತಿ ಕೂಡ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ.

ಕಟ್ಟಡ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಕಲ್ಲು ಮೊದಲಾದ ಮೂಲ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಇದಕ್ಕೆ ಆಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೇ ಇದ್ದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ತಾನು ದಾನವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಕಲ್ಲುಬಂಡೆಯನ್ನು ಕೆರೆ, ಬಾವಿ–ಬಚ್ಚಲು, ಮಾಳಿಗೆ–ಗುಡಿ ಆ ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಹೊಸ ಗುಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಿರುವ ಜಾಗಕ್ಕೆ ಸಾಗಿಸಲು ಅನುಮತಿ ಯಿರುತ್ತಿತ್ತು. ದಾನ ಕೊಡುವಾಗಲೇ ದಾನಿಯು ಅಂಥ ನಿರ್ಮಾಣಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಮೊದಲೇ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು.[100] ಬೇರೆ ಒಂದು ದೇವಸ್ಥಾನದ

94 EC. VIII, p. 146, 1094 AD (ಪರಿಷ್ಕೃತ)
95 EC. V, Ak. 110
96 SII. XV, 488, c 8th AD
97 EC. VI, 66, 117 AD
98 EC. XI, Cd. 27, 962 AD
99 EC. I, 19, 1544 AD
100 EC. XII, Tp. 2, 1263 AD

ಪೌಳಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುಗಲ್ಲು ಇದ್ದಿದ್ದು ಮತ್ತೊಂದು ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕಟ್ಟಲು ಸೇವೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ಅದನ್ನು ಒಡೆದು, 'ಹೊಡೆಯಿಸಿ' ಕೊಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು.[101] ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨೬೪ರಲ್ಲಿ ವಾರಂಗಲ್ಲಿನ ರಾಣಿಯಾಗಿದ್ದ ರುದ್ರಮ ದೇವಿಯ ಆಜ್ಞೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಕೋಟೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕೋಟೆಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲು ಚಪ್ಪಡಿಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿನ ಗಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬುದನ್ನು ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದೆ.[102] ಹಾಗೆಯೇ ಮತ್ತೊಂದು ಶಾಸನವು ಇಟ್ಟಿಗೆಗೆಂದು ಅಗೆದು ಕೆರೆಗಳಾದವು, ಕಲ್ಲಿಗೆಂದು ಕತ್ತರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಬೆಟ್ಟ ಕರಗಿ ಸಮತಟ್ಟಾಯಿತು. ಸುಣ್ಣದ ಭಂಡಿ ವರ್ಷಗಟ್ಟಲೇ ಓಡಾಡಿದ್ದರಿಂದ ರಸ್ತೆಗಳೆಲ್ಲವೂ ಹಳ್ಳ ಬಿದ್ದು ಹೋದವು [103] ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಿಗಳು ಕಷ್ಟಕರವಾದ ಕಲ್ಲು ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಪಟೇಲ್ ಶಿವನಂಜೇಗೌಡರು ತಮ್ಮ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ "ಈತನು (ವಿನಯಾದಿತ್ಯ) ಕಟ್ಟಿಸಿದ ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೆ ಕಿತ್ತ ಕಲ್ಲಿನ ಗುಂಡಿಯೇ ಕೆರೆ ತೊರೆ ಆದುವು" ಎಂದು ಹೇಳಿರುವ ಮಾತನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಬಹುದು.

ರಾಘವಾಂಕನ 'ಸಿದ್ಧರಾಮಚಾರಿತ್ರ'ದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧರಾಮನು "ಧೃತಿ ಮಾಡಿ ಇಲ್ಲಿ ತಲ್ಲಣವಿಲ್ಲದೀ ಕ್ಷೇತ್ರವ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗದಿರಿ ಕಲುಗೆಲಸಕ್ಕೆ ಜಾರಿ"[104] ಎಂಬುದಾಗಿ ಬಹುಶಃ ಕಲ್ಲುಗೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಲಾರದೆ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಜನರನ್ನು ಹೀಗೆ ಕರೆಯುತ್ತಾನೆ. ಅನೇಕರು ಹಿಂದೆಗೆಯಬಹುದಾದ ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವಾದ ನಿರ್ಮಾಣ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಶಿಲ್ಪಿಗಳು ಕೈಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಇಂಥ ಇವರಿಗೆ ಸಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದ ಕೂಲಿ, ದಾನದತ್ತಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಯೋಚಿಸುವುದಾದರೆ, ಪತಿ ಓಜನೆಂಬ ರೂವಾರಿಯು ಗರುಡಗಂಬವನ್ನು ತೊತ್ತುಗೆಲಸವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿದಾನೆ.[105] ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ಕೇತೋಜನೆಂಬ ಕಲುಕುಟ್ಟಿಗನಿಗೆ ಕಲುಕುಟ್ಟಿಗ ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ಜಮೀನಿನ ಜೊತೆಗೆ 'ಲ ಹಿಟ್ಟನ್ನೂ' (?) ಕೊಡುತ್ತಾರೆ.[106] ಕಲ್ಲೋಜನೆಂಬ ಬಡಗಿಯು ತಾನು ಕಟ್ಟಿದ ಗುಡಿಗೆ ಸೇರಿದ ತೋಟದ ಮನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ತಾನು ಕೂಲಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ[107] ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ರೂವಾರಿಗಳಿಗೆ ವಸ್ತ್ರವನ್ನೂ, ಅನ್ನವನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷದಂತಿರುವ ದಾನಿಗಳು ಆಂಧ್ರದ ಲೇಪಾಕ್ಷಿಯ ಕೂರ್ಮಶೈಲ ಎಂಬ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ನಾಥೇಶ್ವರನೇ ಮೊದಲಾದ ಗುಡಿಗಳ ಸಮುದಾಯವೂ ನಾಟ್ಯಮಂಟಪವೂ ಕಲ್ಯಾಣಮಂಟಪವೂ ಇದೆ. ಪಾಕಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಶಿಲ್ಪಿಗಳಿಗೆ ಭೋಜನ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಅಲ್ಲಿಯ ಜನ ಈಗಲೂ ಹೇಳುತ್ತಾರಂತೆ.[108] ಹೀಗೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಊರುಗಳಿಂದ ಬಂದೂ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಶಿಲ್ಪಿಗಳಿಗೆ ಊಟ, ವಸತಿ ಹಾಗೂ ಕೂಲಿಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನೂ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿದ್ದಿರಬೇಕು.

---

101 Ibid. 73, 1748 AD
102 ಎಂ. ವೆಂಕೋಬರಾವ್ : ಮೈಸೂರು ದೇಶದ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ, ಪು. ೧೬೦
103 EC. II, (ಹಳೇ ಆವೃತ್ತಿ) 142, ೧೧೩೯ AD
104 ಸಿದ್ಧರಾಮಚಾರಿತ್ರ್ಯ : ೯-೬೦
105 EC. IX, Dv. 39, 140 AD
106 SII. XV, 163, 1218 AD
107 SII. XV, 69, 1186 AD
108 ಎಂ. ವಿ. ಕೃಷ್ಣರಾವ್: ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ, ಪು. ೧೦೪೮